

Република Србија

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ИЗВЕШТАЈ О СПОЉАШЊЕМ ВРЕДНОВАЊУ КВАЛИТЕТА РАДА ШКОЛА

(школска 2012/13. и школска 2013/14. година)

Београд, децембар 2014.

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања
Центар за вредновање и истраживања

Извештај припремиле:

Јасмина Ђелић
Јелена Недељковић
Ивана Николић
Јелена Петровић

Директор
Др Драган Банићевић

Садржај

I Увод.....	1
II Опис концепта и методологије спољашњег вредновања.....	2
III Анализа резултата спољашњег вредновања квалитета рада школа за шк. 2012/13. годину.....	4
1. Број школа у којима је спроведен поступак спољашњег вредновања	4
2. Резултати спољашњег вредновања рада основних школа.....	6
2.1. Оцена општег квалитета рада школа.....	6
2.2. Резултати вредновања квалитета појединачних области	8
2.3. Резултати вредновања у области квалитета Настава и учење.....	16
2.4. Сумарни резултати вредновања рада основних школа.....	18
3. Резултати спољашњег вредновања рада средњих школа	21
3.1. Оцена општег квалитета рада школа.....	21
3.2. Резултати вредновања квалитета појединачних области	24
3.3. Резултати вредновања у области квалитета Настава и учење.....	31
3.4. Сумарни резултати вредновања рада средњих школа	34
IV Анализа резултата спољашњег вредновања квалитета рада школа за шк. 2013/14. годину...	36
1. Број школа у којима је спроведен поступак спољашњег вредновања	36
2. Резултати спољашњег вредновања рада основних школа.....	38
2.1. Оцена општег квалитета рада школа.....	38
2.2. Резултати вредновања квалитета појединачних области	40
2.3. Резултати вредновања у области квалитета Настава и учење.....	48
2.4. Сумарни резултати вредновања рада основних школа.....	50
3. Резултати спољашњег вредновања рада средњих школа	52
3.1. Оцена општег квалитета рада школа.....	52
3.2. Резултати вредновања квалитета појединачних области	55
3.3. Резултати вредновања у области квалитета Настава и учење.....	63
3.4. Сумарни резултати вредновања рада средњих школа	66
Закључна разматрања.....	68

Прилог 1

Прилог 2

I Увод

У овом извештају приказани су резултати спољашњег вредновања квалитета рада основних и средњих школа у Републици Србији за двогодишњи период примене Националног оквира за вредновање квалитета рада образовно-васпитних установа. У складу са подзаконским актима, резултати вредновања приказују се на годишњем нивоу, тако да извештај садржи две целине – резултате спољашњег вредновања рада школа у школској 2012/2013. години и резултате спољашњег вредновања у школској 2013/2014. години.

Спољашње вредновање квалитета рада регулисано је чланом 48. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“, бр. 72/2009, 52/2011, 55/2013) и заједно са самовредновањем рада установа део је система за осигурање квалитета образовања и васпитања.

У складу са наведеним Законом, доношењем потребних подзаконских аката, министар је ближе уредио питања која се односе на органе и тела установе, поступке праћења остваривања програма образовања и васпитања и других облика образовно-васпитног рада, основе и мерила за самовредновање и вредновање, садржину и начин објављивања резултата самовредновања и вредновања квалитета рада установе.

Оквир за спољашње вредновање развијан је у периоду 2009–2010. године кроз широку стручну расправу, а квалитет стандарда, индикатора и процедура провераван је кроз више пилот примена током 2011. године. Национални просветни савет усвојио је стандарде квалитета рада образовно-васпитних установа на седници одржаној 7.12.2010. године.

Сви учесници и корисници спољашњег вредновања остварују своје активности у складу са три подзаконска акта, чиме је операционализован усвојени концепт спољашњег вредновања:

1. Правилник о стандардима квалитета рада образовно-васпитне установе („Службени гласник РС“, бр. 7/2011 и бр. 68/2012),
2. Правилник о вредновању квалитета рада установе („Службени гласник РС“, бр. 9/2012) и
3. Правилник о испиту и стручном усавршавању просветних саветника („Службени гласник РС“, бр. 78/2013 и 86/2013).

Спољашње вредновање квалитета рада установа започето је у мају 2012. године, када је вреднован рад изабраних основних и средњих школа у једном броју школских управа. Почевши од школске 2012/2013. године, на основу новог решења министра, школске управе планирају узорак школа у којима ће спровести поступак спољашњег вредновања руководећи се бројем, величином и типом школа на територији коју обухватају, као и бројем обучених просветних саветника.

II Опис концепта и методологије спољашњег вредновања

Квалитет рада основних и средњих школа процењује се на основу 30 стандарда квалитета који се односе на седам кључних области рада школе: Школски програм и Годишњи план рада (четири стандарда), Настава и учење (седам стандарда), Постигнућа ученика (два стандарда), Подршка ученицима (три стандарда), Етос (пет стандарда), Организација рада и руковођење (пет стандарда) и Ресурси (четири стандарда). Сваки стандард представљен је кроз одређени број показатеља квалитета (од четири до шест), што укупно износи 158 показатеља квалитета.

Спољашње вредновање квалитета рада установа остварују просветни саветници из Министарства, а по потреби и представници Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања. Екстерни евалуатори су савладали обавезан програм обуке и користе јединствен пакет инструмената. Тиме се осигурава уједначеност и квалитет процеса и продуката, као и објективност и поузданост оцене којом се процењује квалитет рада установе. Осим тога, наведеним прописима прецизирају се и захтеви у погледу комуникације са установама и роковима, чиме се осигурава транспарентност поступка и јавност рада спољашњих евалуатора.

У Оквиру за спољашње вредновање одређене су четири категорије стандарда:

- кључни стандарди који су унапред одређени за све установе (1.4, 2.3, 2.4, 2.6, 3.2, 4.1, 5.3, 5.5, 6.4 и 7.2);
- додатни стандарди који су унапред одређени за све установе (2.1, 2.2, 2.5, 2.7. и 3.1);
- изабрани стандарди (пет) који се одређују у поступку припреме тима за евалуацију;
- преостали стандарди (они који нису у прве три групе стандарда).

Прва група представља стандарде у којима се могу препознати кључни приоритети развоја установе у односу на прописе и стратешка документа која се односе на систем образовања (због чега су названи кључним). Друга група стандарда обухвата стандарде који се односе на образовни рад установе у ужем смислу (настава и постигнућа ученика). До треће групе стандарда долази се утврђивањем специфичности установе у односу на њене претходне резултате, актуелно ангажовање или планове развоја. То значи да тим евалуатора утврђује групу од пет стандарда које процењују као посебно важне за конкретну школу. У четвртој групи стандарда је оних 10 стандарда који нису у претходне три групе. Све четири групе стандарда важне су за извођење оцене за општи квалитет рада установе.

У поступку спољашњег вредновања, на основу усаглашене процене тима, утврђује се ниво остварености за сваки појединачни стандард, при чему нивои 1 и 2 означавају неостварен стандард, а нивои 3 и 4 означавају остварен стандард. У процени нивоа остварености, тим евалуатора врши триангулацију налаза до којих долазе опсервацијом потребног броја часова, анализом школске документације, интервјуисањем кључних актера у установи и посматрањем других школских активности током боравка у школи.

Општи квалитет рада установе може бити оцењен са 1, 2, 3 или 4, при чему је 4 највиша оцена. Оцене се изводе на основу два критеријума. Први критеријум је проценат остварених стандарда који су кључни за вредновање (кључни и изабрани), а други критеријум је укупан проценат остварених стандарда у односу на све стандарде.

Оценом 4 оцењује се установа која остварује више од 75% свих стандарда, укључујући 100% стандарда који су кључни за вредновање.

Оценом 3 оцењује се установа која остварује више од 50% свих стандарда, укључујући 75% стандарда који су кључни за вредновање.

Оценом 2 оцењује се установа која остварује више од 30% свих стандарда, укључујући 50% стандарда који су кључни за вредновање.

Оценом 1 оцењује се установа која не остварује минимум од 30% свих стандарда, укључујући 50% стандарда који су кључни за вредновање.

Након обављеног вредновања, тим евалуатора припрема извештај о спољашњем вредновању школе. Тај извештај садржи квантитативни део (оцену општег квалитета рада установа и процену остварености нивоа сваког стандарда), као и наративни део (опис утврђеног чињеничног стања по областима).

Установа има право приговора на поступак спољашњег вредновања, али не и на оцену. Планирано је да свака установа буде вреднована у првих пет година примене оквира (први циклус). У периоду до наредног спољашњег вредновања школа остварује акциони план за унапређивање, који се заснива на резултатима претходног спољашњег вредновања. Правилником је предвиђено и поновно спољашње вредновање установе у току једног циклуса и оно се спроводи ако установа остварује слабе резултате у функционисању и има слаба постигнућа ученика у три године заредом.

III Анализа резултата спољашњег вредновања квалитета рада школа за школску 2012/2013. годину

1. Број школа у којима је спроведен поступак спољашњег вредновања

Из 16 школских управа¹ Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања достављени су извештаји о резултатима спољашњег вредновања за 328 школа, од чега је 257 основних, 40 средњих стручних школа и 31 гимназија. Прецизан преглед броја и распореда школа приказан је у Табели 1. У овом периоду није било спољашњег вредновања предшколских установа, јер нису били донети стандарди квалитета рада за овај ниво система. На мали број вреднованих стручних школа утицало је неочекивано продужење поступка доношења додатних стандарда квалитета који одражавају специфичност ових установа.

Табела 1. Број вреднованих основних и средњих школа и њихова пропорционална заступљеност по школским управама

Школска управа	Основне школе		Средње школе	
	N	%*	N	%*
Београд	36	19,7	2	2,4
Ваљево	11	15,7	5	16,7
Зајечар	13	27,7	11	52,4
Зрењанин	24	17,3	2	4,3
Јагодина	8	25,0	2	12,5
Косовска Митровица и Ранилуг	11	18,0	5	9,3
Крагујевац	19	42,2	7	41,2
Краљево	13	27,1	5	23,8
Крушевац	13	34,2	/	0,0
Лесковац	9	10,0	4	10,8
Ниш	19	26,0	6	14,6
Нови Сад	18	13,2	7	13,7
Пожаревац	19	26,8	7	31,8
Сомбор	19	25,3	2	7,4
Ужице	18	35,3	4	16,7
Чачак	7	17,9	2	15,4
Укупно	257	21,5	71	13,8

*Процентуална заступљеност вреднованих школа на нивоу школске управе

Школске управе су при избору школа имале различите критеријуме, али већина критеријума упућује на закључак да је доминирала позитивна селекција. Ову околност потребно је разумети у контексту увођења веома експлицитне новине у систему

¹ У анализи резултата школске управе Косовска Митровица и Ранилуг посматране су као једна организациона јединица.

образовања, те је било важно да се изаберу школе које су спремне за сарадњу и које имају стручне капацитете да предложе решења за даље унапређивање спољашњег вредновања. С друге стране, овај податак треба имати у виду приликом тумачења резултата спољашњег вредновања.

Из Табеле 1 се уочава да је у првој години вредновања предмет евалуације била петина основних школа у Србији. Гледано по школским управама, највећи обухват школа био је у ШУ Крагујевац (42,2%) и ШУ Ужице (35,3%), док је тек 10,0% вредновано у ШУ Лесковац.

Када је реч о средњим школама, у првој години вредновања предмет евалуације било је 13,8% средњих школа у Србији. Гледано по школским управама, највећи обухват школа је био у ШУ Зајечар (52,4%) и ШУ Крагујевац (41,2%), док у ШУ Крушевац није вреднована ниједна средња школа.

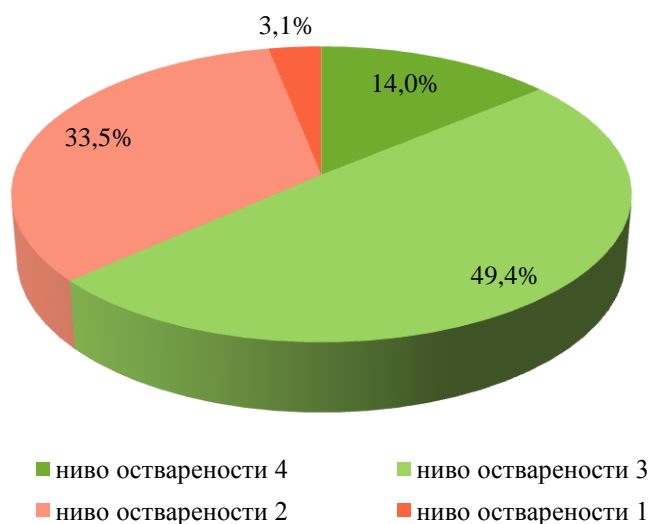
2. Резултати спољашњег вредновања рада основних школа

2.1. Оцена општег квалитета рада школа

У односу на критеријуме квалитета који предвиђају четворостепену скалу за оцењивање, **просечна оцена општег квалитета рада** школа у овом скупу вреднованих установа износи **2,7** (најмања оцена је 1, а највећа 4).

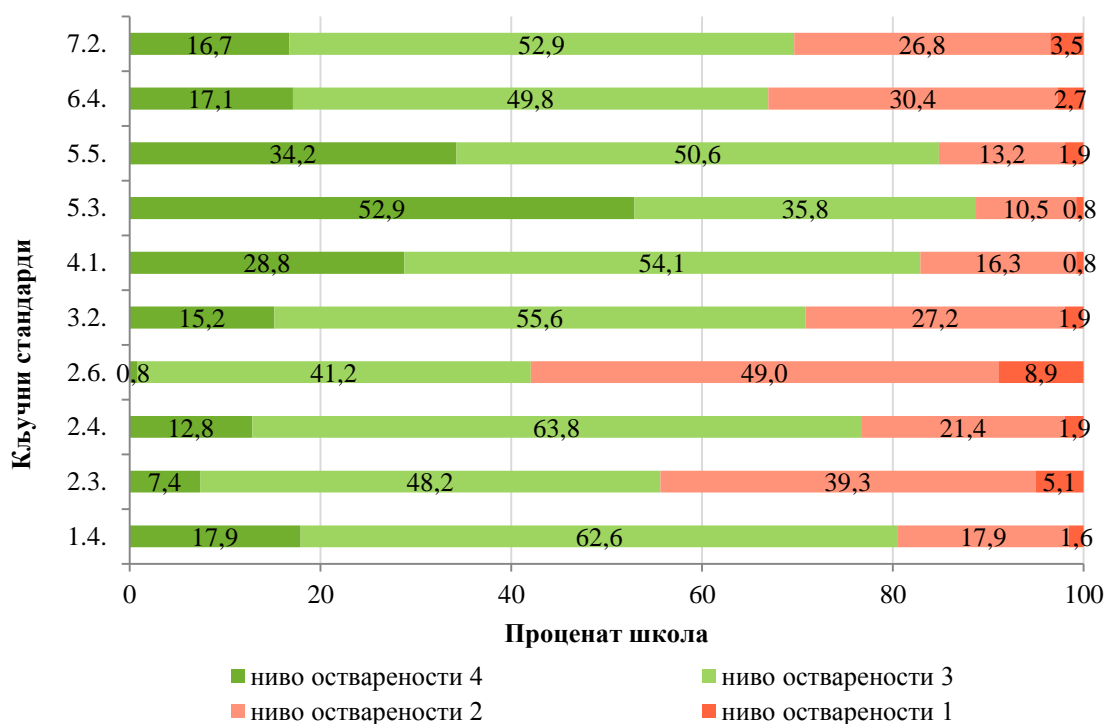
На Графикону 1 може се видети дистрибуција опште оцене на скупу вреднованих установа. Скоро две трећине школа има оцену за општи квалитет која их сврстава у категорију оних у којима се добро ради (оцене 3 и 4), при чему доминира оцена 3. Трећина школа има оцену 2, а веома мали проценат школа има најнижу оцену.

Графикон 1. Дистрибуција оцене општег квалитета

Када су у питању приоритети развоја школа, изражени кроз групу кључних стандарда који су заједнички за све школе, утврђено је да је просечна оцена десет **кључних стандарда** нешто виша у односу на просечну оцену општег квалитета рада и износи **2,9**. Ради јаснијег увида, на Графикону 2 је приказана дистрибуција нивоа остварености кључних стандарда.

Графикон 2. Дистрибуција нивоа остварености кључних стандарда

На Графикону 2 може се видети да је у групи **кључних стандарда** заступљено свих седам области квалитета и да је највише стандарда у области Настава и учење и Етос, што је у складу са постављеним приоритетима развоја образовања на нивоу система. Дистрибуција нивоа остварености кључних стандарда на четири нивоа показује да настава, као и учење које се остварује на настави, има највише недостатака у односу на остале стандарде из групе кључних. Индивидуализација наставе (2.3) и праћење напредовања ученика које је у функцији учења (2.6) јесу аспекти рада наставника који захтевају највише корекција и побољшања.

Просечна оцена **изабраних стандарда** износи **3,2**, што значи да на стандардима из ове групе школе добијају нешто више оцене у односу на остале стандарде. Резултат је био очекиван, будући да су се спољашњи евалуатори у избору ових стандарда углавном руководили претходним успесима школе и активностима по којима је школа позната у средини. Иако у групи изабраних стандарда могу бити они који се односе на све специфичности школе, чини се да су се евалуатори опредељивали само за специфичности које одражавају позитивне аспекте рада школе, о чему говоре анализе које следе.

Јаснији увид у дистрибуцију нивоа остварености кључних, изабраних и свих стандарда пружа Табела 2.

Табела 2. Дистрибуција нивоа остварености кључних, изабраних и свих стандарда

Ниво остварености	Стандарди					
	кључни		изабрани		сви	
	број	%	број	%	број	%
1	75	2,9	14	1,18	263	3,4
2	648	25,2	174	14,6	1.631	21,2
3	1.323	51,5	532	44,8	3.697	48,2
4	524	20,4	468	39,4	2.086	27,2

Постоји сличан тренд у погледу расподеле оцена, тако да је у свим групама стандарда најзаступљенија оцена 3 (изнад 40%), а најмање заступљена оцена 1. Ипак, може се приметити да сличнију расподелу имају кључни и сви стандарди, док у групи изабраних стандарда доминирају оцене које представљају виши ниво остварености стандарда.

Да би се утврдило да ли постоји разлика у дистрибуцији оцена између кључних и изабраних стандарда, спроведен је Хи-квадрат тест. Анализа је показала да се две дистрибуције статистички значајно разликују ($\chi^2=170,410$, $df=3$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,213$). Код изабраних стандарда је релативно већа заступљеност оцене 4 (стандард остварен на највишем нивоу), а релативно мања заступљеност осталих оцена у односу на очекиване вредности, док је обрнута ситуација код кључних стандарда. Овај налаз се може објаснити тенденцијом тимова да за изабране стандарде бирају оне за које очекују да ће добити највишу оцену (4). Овакав приступ у избору стандарда имао је за последицу да су школе добијале нешто боље оцене општег квалитета рада него што би то био случај само на основу кључних стандарда.

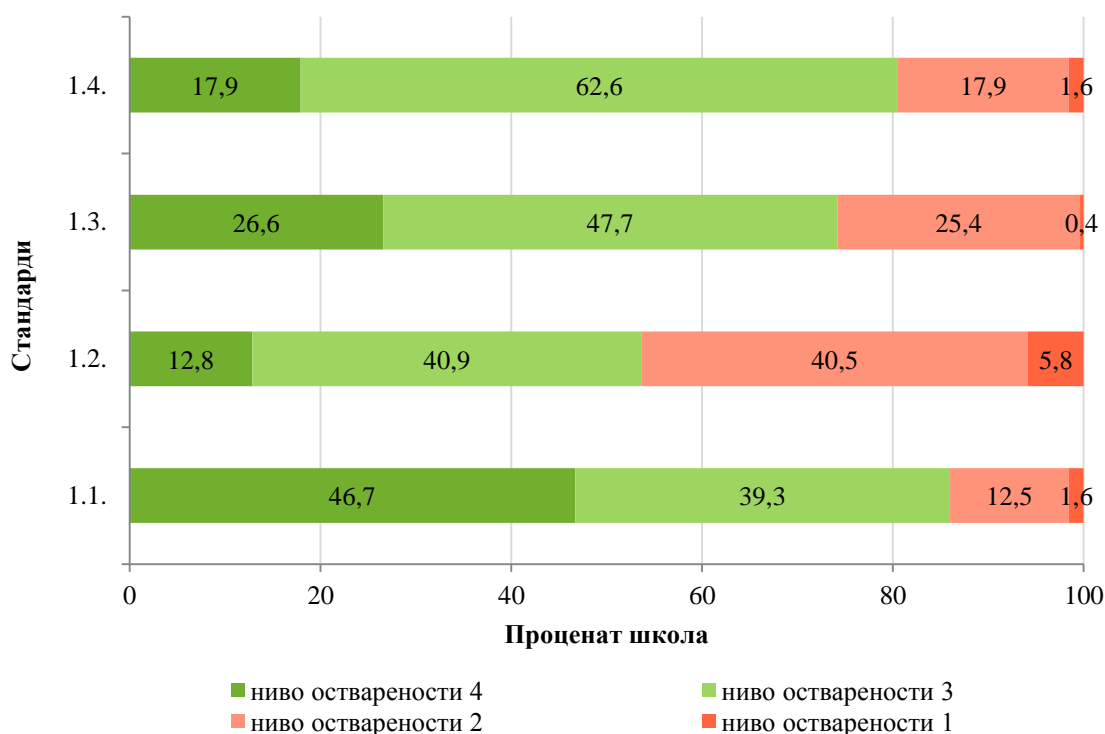
2.2. Резултати вредновања квалитета појединачних области

За сваку област квалитета дате су основне информације о аспектима вредновања (шта је предмет евалуације), а резултати су приказани графички на следећи начин: са две нијансе зелене боје означен је укупан проценат школа које су оствариле одговарајући стандард (ниво остварености 3 и 4), а са две нијансе црвене боје означен је укупан проценат школа које нису оствариле стандард (ниво остварености 1 и 2). Осим тога, графикон омогућава и добијање прецизније слике о расподели нивоа остварености од 1 до 4. Сваки ниво остварености приказан је посебном бојом (према легенди испод графикана).

Област квалитета – Школски програм и годишњи план рада школе

Четири стандарда у овој области односе се на доследну примену прописа и функционално планирање и програмирање рада у школи на више нивоа и у посебним областима. Осим тога, поједини показатељи квалитета говоре о томе да ли се у школи примењују стандарди постигнућа у раду и да ли се у програмирању рада уважавају различите потребе ученика.

Графикон 3. Област 1: Школски програм и годишњи план рада – оствареност стандарда

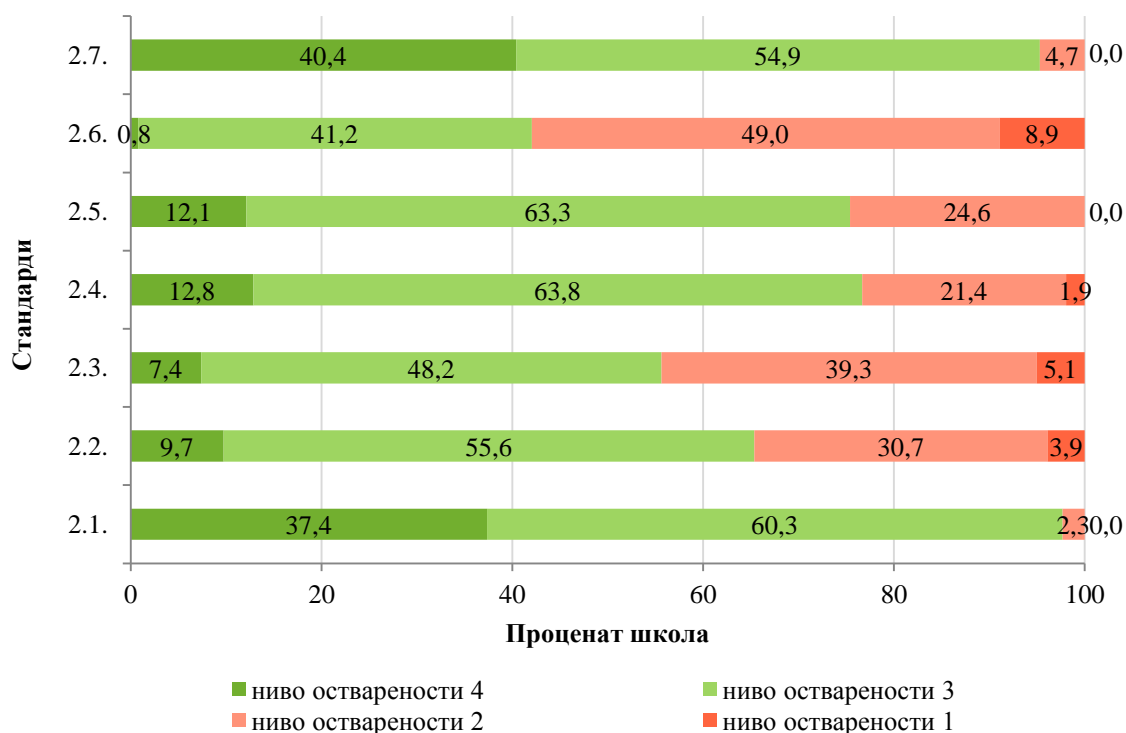
Према расподели приказаној на Графикону 3 може се закључити да већина школа из скупа вреднованих основних школа остварује сваки од четири стандарда. У целини гледано, основне школе су најслабије у међусобном усклађивању елемената школског програма и годишњег плана рада школе (1.2).

С друге стране, када се посматра на четири нивоа остварености, највише је основних школа са нивоом остварености 3, осим за стандард 1.1. (поштовање прописа у изради школског програма и годишњег плана рада), где је највише школа на нивоу остварености 4 (46,7%). Најниже оцене за појединачне стандарде евалуатори су ретко давали, што може указивати на потребу подизања нивоа захтева, будући да постоје сазнања да се у школама на планирање и програмирање углавном гледа као на административну меру, а не као на услов за квалитетан рад.

Област квалитета – Настава и учење

На основу процене остварености седам стандарда у овој области добијају се релевантне информације о адекватности дидактичко-методичког поступања наставника, о процесу и резултатима учења на часовима, о техникама учења, о прилагођавању наставе различитим образовно-васпитним потребама ученика, о конструкцији знања на часу, о управљању процесом учења, о оцењивању које је у функцији учења и о атмосфери за учење на часу.

Графикон 4. Област 2: Настава и учење – оствареност стандарда

Из Графикона 4 може се уочити да су стандарди 2.1. (адекватност дидактичко-методичких решења) и 2.7. (стварање подстицајне атмосфере на часу) у готово свим школама остварени (на нивоу 3 или 4), док је стандард 2.6. (вредновање које је у функцији учења) остварен у 42% школа, а стандард 2.3. (индивидуализовани приступ у раду) у 55,6% школа. Остали стандарди су остварени у више од две трећине школа.

Око 40% школа остварује стандарде 2.1. и 2.7. на највишем нивоу (4), док је највећи проценат школа са оценом 1 на стандарду 2.6. (8,9%). На стандардима 2.1, 2.5. (управљање процесом учења) и 2.7. ниједна школа није на најнижем нивоу (1).

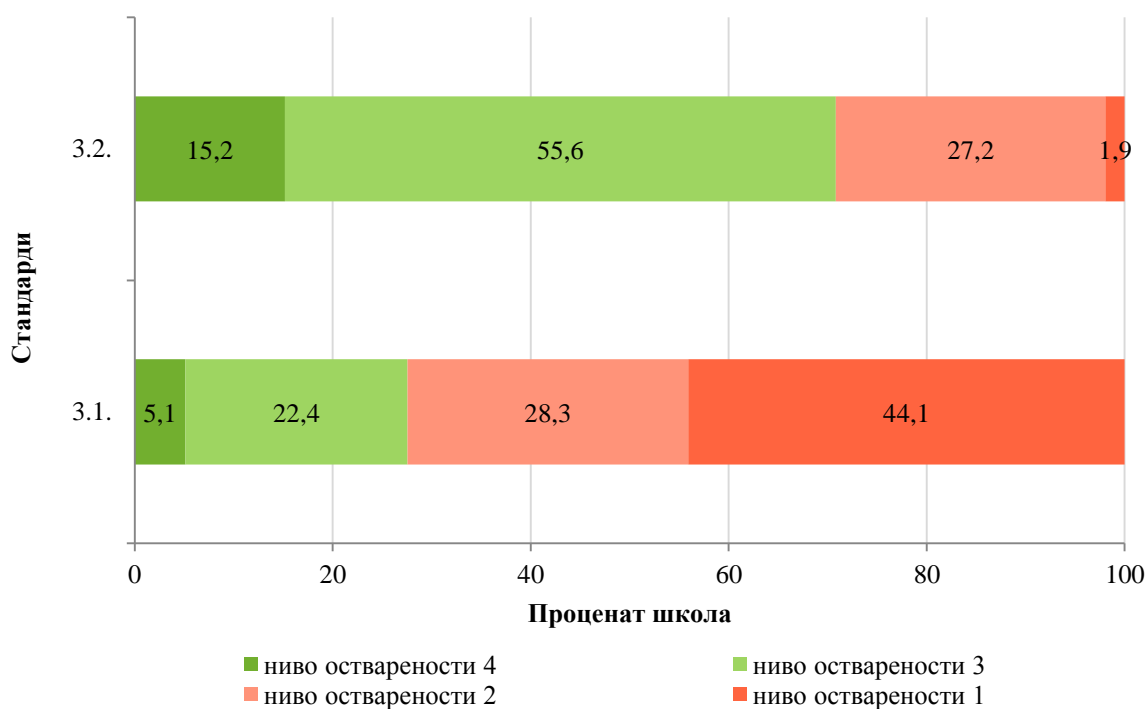
У односу на захтеве квалитетне наставе, може се закључити да највише простора за унапређивање постоји у односу на индивидуализован приступ у раду, односно прилагођавање наставе образовно-васпитним потребама ученика и формативно оцењивање. На видљиве разлике између појединачних стандарда могле су, према нашем мишљењу, утицати неуједначене процене евалуатора у односу на интензитет и

учесталост одређеног понашања наставника, које је било предмет вредновања. Додатне анализе квалитета наставе у школама могу дати прецизније одговоре на ово питање.

Област квалитета – Постигнућа ученика

У овој области квалитета процењује се ниво и квалитет образовних постигнућа у односу на донете стандарде постигнућа и вреднује се допринос школе успеху свих ученика. У оцењивању два стандарда користе се подаци о резултатима на завршном испиту, подаци о успеху ученика на такмичењима, подаци о успеху ученика који уче према ИОП-у и други квантитативни и квалитативни показатељи образовног напретка ученика у школи.

Графикон 5. Област 3: Образовна постигнућа ученика – оствареност стандарда

Из Графикона 5 може се уочити да је стандард 3.2. (допринос школе успешности ученика) у много већој мери остварен (70,8%) него што је то случај са стандардом 3.1. (степен остварености образовних стандарда), који је остварен тек у 27,5% школа. На стандарду 3.1. је готово половина вреднованих школа на најнижем нивоу остварености стандарда (44,1%).

У тумачењу овог налаза потребно је имати у виду чињеницу да се оствареност стандарда 3.1., за разлику од свих осталих стандарда, углавном процењује у односу на бројчане показатеље из извештаја школа са завршног испита. Ради се о нормама које су постављене на више нивоа и посматрају се кумулативно, што мали број школа остварује. Поред тога, ово је једини стандард који се процењује само на основу

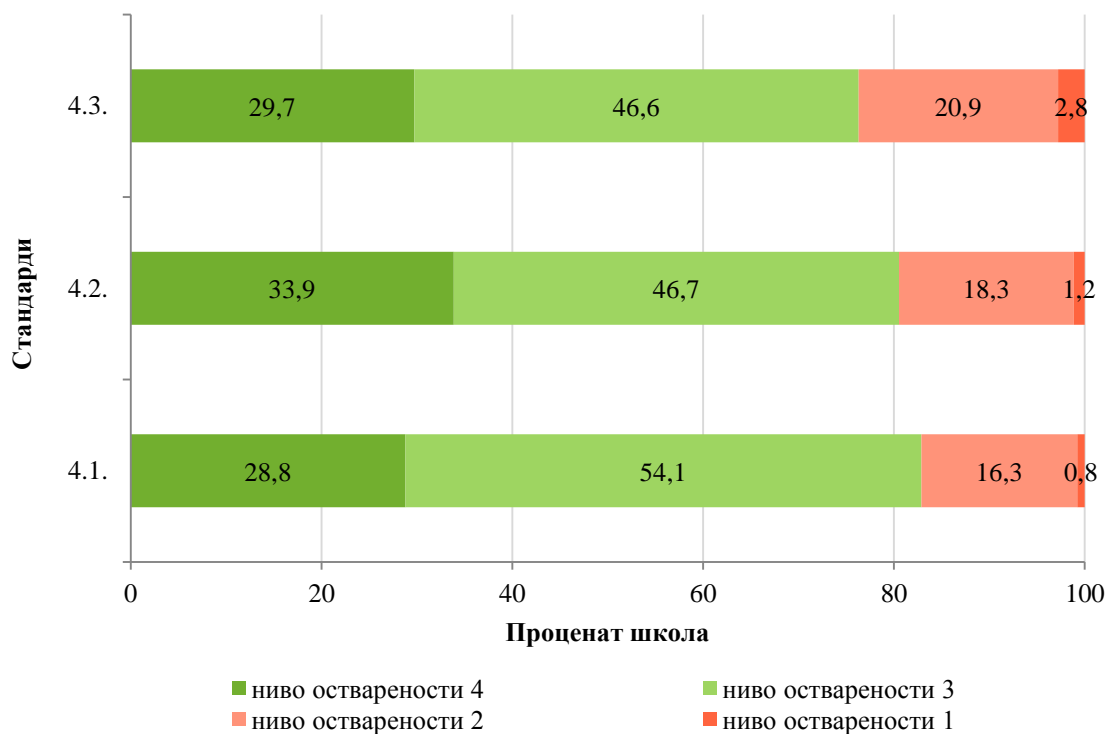
квантитативних показатеља, због чега се субјективност у процењивању своди на најмању могућу меру.

Према расподели нивоа остварености за стандард 3.2. може се закључити да већина основних школа у Србији може дати већи допринос образовним постигнућима ученика него што то сада чини. У овом узорку школа спољашњи евалуатори тек сваку седму школу процењују као главног чиниоца у образовном напретку ученика (стандард је остварен на највишем нивоу), о чему говоре и додатни подаци из интервјуа, а посебно подаци о броју ученика који имају додатну помоћ у учењу ван школе (тзв. приватни часови).

Област квалитета – Подршка ученицима

Стандарди квалитета који се односе на подршку ученицима обухватају спектар активности за које су одговорни различити актери у школи. Ови стандарди су основа за процену да ли је подршка ученицима у школи планирана и организована, да ли се реализује континуирано, да ли се води рачуна о квалитету подршке личном развоју ученика и да ли и на ком нивоу функционише систем подршке деци из осетљивих група.

Графикон 6. Област 4: Подршка ученицима – оствареност стандарда

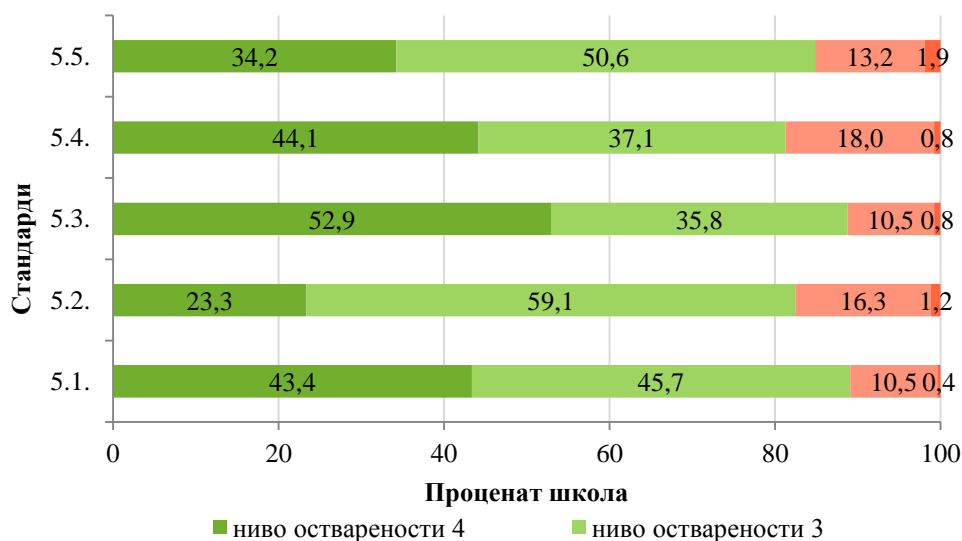
Из Графикана 6 може се уочити да су сва три стандарда остварена у преко три четвртине школа. Према проценама евалуатора, око 30% школа остварује сва три стандарда на највишем нивоу (4), док веома мали број школа не остварује стандарде ове области (ниво остварености 1). Међутим, приближно половина школа остварује ове стандарде на нивоу 3, што значи да још увек постоји простор за унапређивање система подршке.

Преовлађујуће позитивне процене о раду школа у овој области могу се објаснити континуираним мерама на системском нивоу, које имају за циљ развој инклузивности установа кроз школску културу, политику и праксу. Треба имати у виду да су све школе добиле веома прецизну регулативу на основу које раде, затим „пакет обука“ и бројне стручне материјале који су им били основа за осмишљавање подршке ученицима. Додатно, при тумачењу резултата треба имати у виду и начин избора узорка школа, које су углавном биле промотери промена које су увођене на системском нивоу.

Област квалитета – Етос

Стандарди у овој области квалитета описују пожељан степен безбедности за све учеснике у образовно-васпитном процесу, степен демократизације односа свих учесника у школи, промовисање резултата ученика и наставника, систем заштите од насиља, развој инклузивне и антидискриминативне културе и степен и квалитет сарадње. Специфичност у вредновању ове области је у томе што је потребно да се веома пажљиво укрсте различити поступци у процењивању да би се добила објективна слика о понашањима учесника и комуникацијама које остварују, које нису увек јасно видљиве и објективно мерљиве. Будући да је пажња у спољашњем вредновању доминантно усмерена на имплицитне доказе квалитета, вредновање ове области представља веома сложен задатак за евалуаторе.

Графикон 7. Области 5: Етос – оствареност стандарда

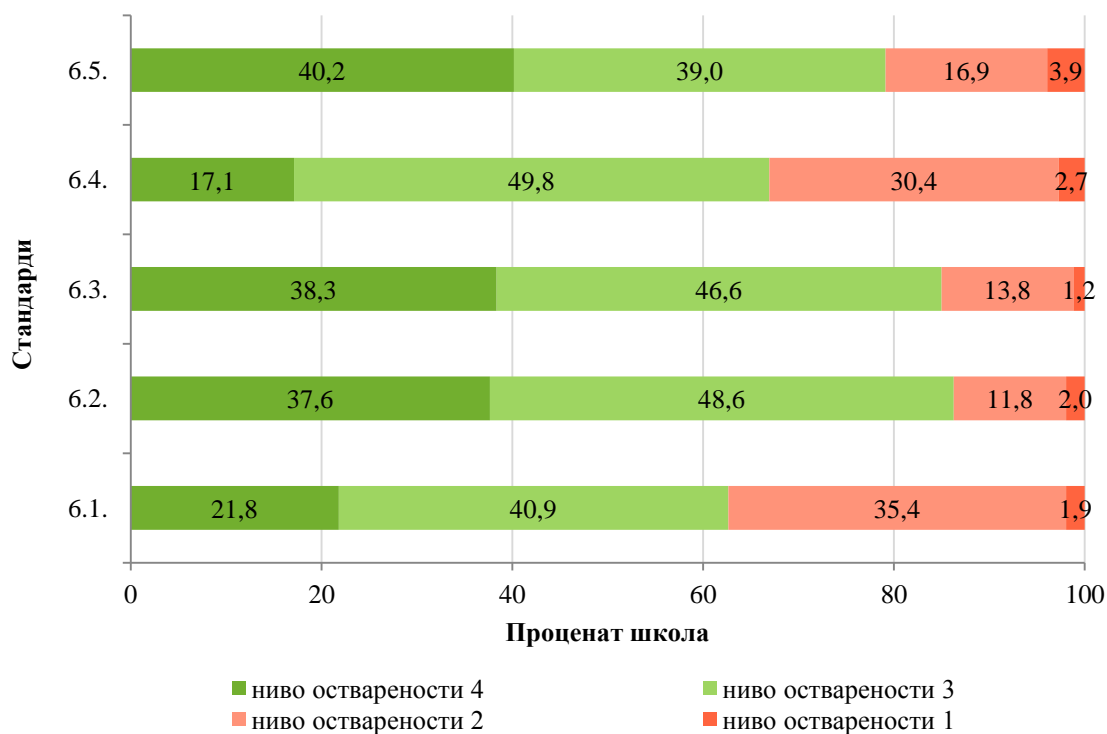
Из Графикона 7 може се уочити да су у преко 80% школа сви стандарди области Етос остварени. Стандард 5.3. (безбедност у школи) у преко 50% школа је остварен на највишем нивоу. Највише простора за унапређивање има у односу на захтеве садржане у стандарду 5.2. (подршка и промоција резултата ученика и наставника), јер у односу на друге стандарде, само четвртина школа има највишу оцену на овом стандарду.

Према добијеним резултатима вредновања могло би се закључити да су школе из овог узорка демократске институције у којима се негују толеранција и промоција највиших вредности, што није у пуној сагласности са резултатима неких других истраживања у овој области и резултатима праћења од стране просветних саветника и инспектора. Бројни примери различитих видова насилничког понашања у школама у супротности су са резултатима процена. Дакле, може се поставити питање да ли су евалуатори били благи у процењивању ове области или су резултати вредновања последица избора школа које ће бити вредноване у првој години примене оквира, о чему је било речи у претходним поглављима.

Област квалитета – Организација рада и руковођење

Укупно пет стандарда у овој области односи се на вредновање рада директора кроз планирање, организацију, руковођење, контролу и јасно експлицирану лидерску улогу директора. Осим тога, овим стандардима процењује се степен развијености и функционисање система за праћење и вредновање квалитета рада у школи.

Графикон 8. Област б: Организација рада школе и руковођење – оствареност стандарда

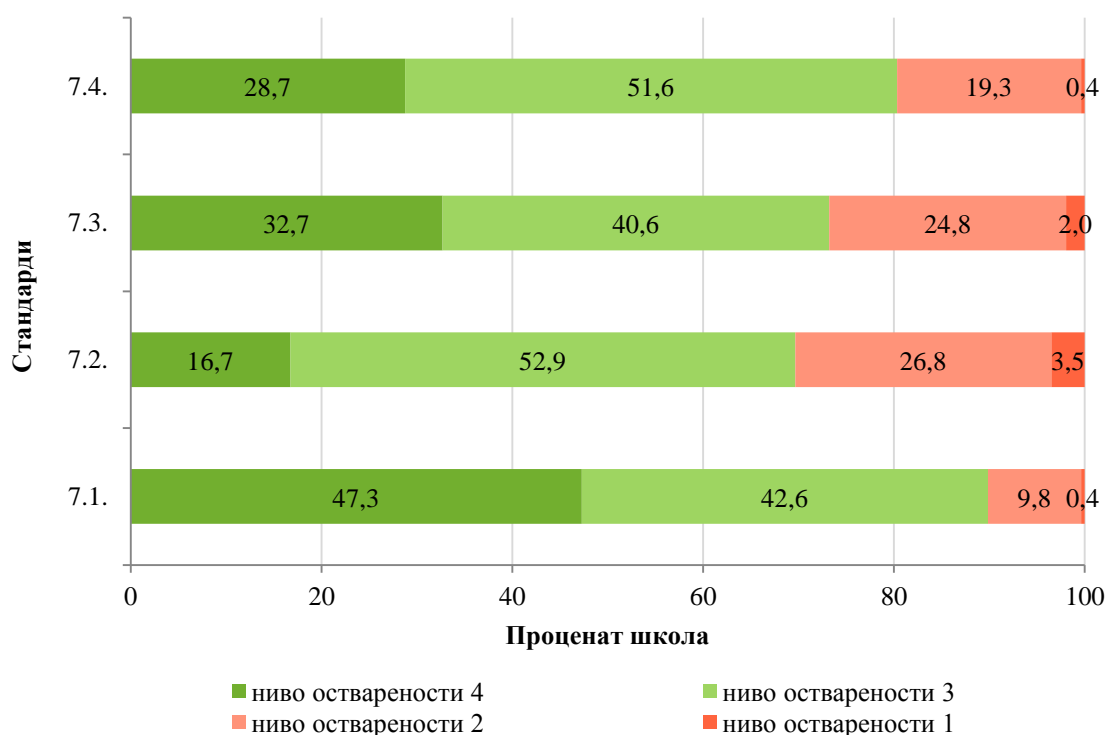

Графикон 8 показује да су у већини школа сви стандарди остварени. Ипак, стандарди 6.2. (улога директора у организацији рада школе) и 6.3. (улога директора у унапређивању рада школе) у већој мери су остварени (преко 85%) у односу на остале стандарде из ове области. Стандард 6.5. (директор као лидер) у преко 40% школа остварен је на највишем нивоу, али је занимљиво да се на овом стандарду бележи и највећи проценат школа са оценом 1 (3,9%). Око трећине школа не остварује стандарде 6.1. (усклађеност планирања и програмирања) и 6.4. (систем за праћење и вредновање). Овај налаз није био очекиван, будући да је стандард 6.1. повезан са квалитетним програмирањем, за шта су школе добиле углавном добре оцене, а стандард 6.4. са свим активностима самовредновања рада које је део система од 2004. године. Пошто постоји деценијско искуство у томе, очекивало се да су интерни системи праћења и вредновања на вишем нивоу развијености и квалитета.

Област квалитета – Ресурси

Четири стандарда се односе на укупне људске, техничке, материјалне, просторне и друге ресурсе у школи. Осим испуњености постојећих норматива, процењује се и функционална употреба постојећих ресурса. Евалуатори посебно вреднују напоре и иницијативе школе у обезбеђивању ресурса за унапређивање рада школе, уз уважавање ширих контекстуалних услова у којима школа функционише (развијеност региона, мултиетничност, социодемографска структура).

Графикон 9. Област 7: Ресурси – оствареност стандарда

Из Графикана 9 може се уочити да су у већини школа сви стандарди остварени. Ипак, стандарди 7.1. (обезбеђеност људских ресурса) и 7.4. (функционална употреба материјално-техничких ресурса) у већој мери су остварени (преко 80%) у односу на остала два стандарда. Стандард 7.1. је у преко 45% школа остварен на највишем нивоу, док се највећи проценат школа са оценом 1 бележи на стандарду 7.2. (професионални развој запослених).

У целини гледано, могло би се закључити да различите врсте ресурса нису препрека за редовно функционисање и унапређивање рада школе. Важно је и то што су школе успеле да обезбеде адекватан наставни кадар, што је неопходна основа за постављање захтева који се односе на развој установе. С друге стране, процена функционалне употребе ресурса за унапређивање образовно-васпитног рада указује на видљиве напоре наставника у обogaћивању наставног рада, што није у сагласности са проценама квалитета наставе, посебно на појединим стандардима и са утврђеним доприносом људских ресурса унапређивању рада школе.

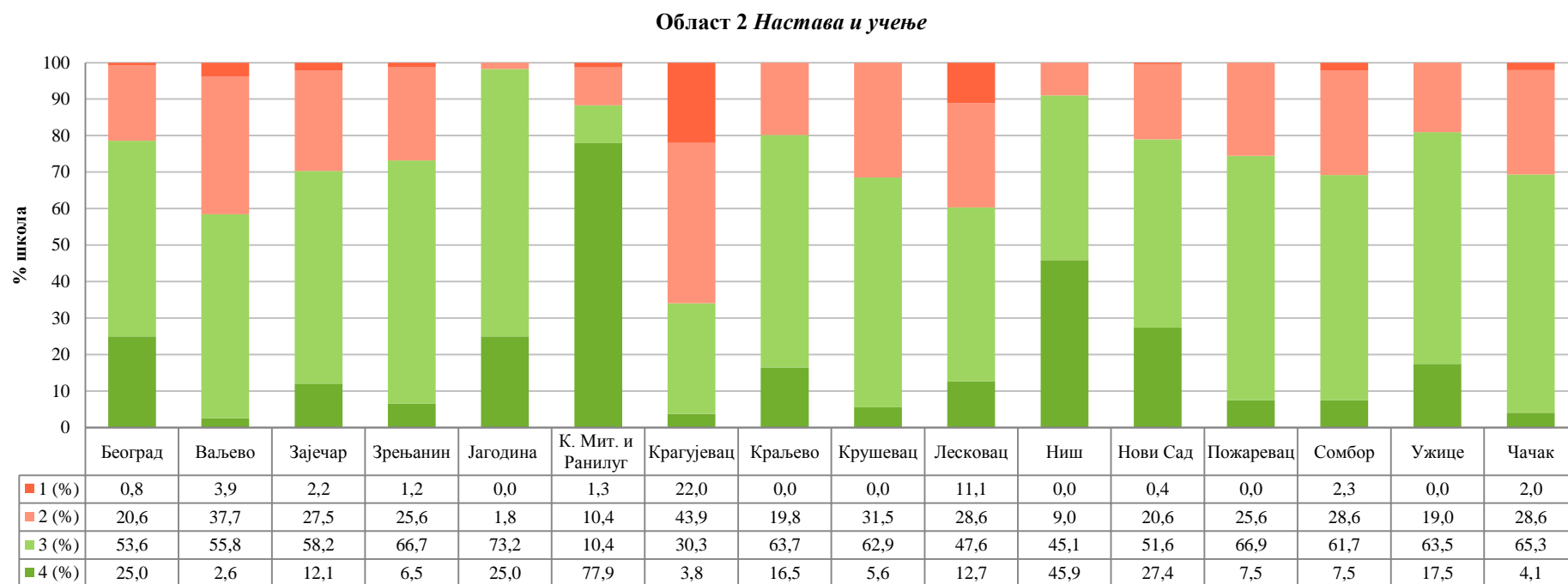
2.3. Резултати вредновања у области квалитета Настава и учење

Оквир за вредновање квалитета садржи седам кључних области које су значајне за остваривање главних функција образовно-васпитних установа. Од школа, основних и средњих, очекује се да у свакој од ових области остваре одређене захтеве да би се могле назвати добрим школама. Међутим, област квалитета Настава и учење има приоритетно место будући да се кроз њу рефлектује кључна активност школа – образовање. То не значи да је васпитна функција школе мање важна, већ се на школу гледа као на кључног агенса промена у формалном образовању. Због тога се у овом извештају посебно издвајају резултати вредновања у области Настава и учење.

За област у целини и за сваки од седам стандарда квалитета дати су графички прикази процена спољашњих евалуатора у овом узорку школа. На Графикону 10 приказана је расподела нивоа остварености за седам стандарда у области Настава и учење. Тако се за сваку школску управу може видети у ком проценту се сваки ниво остварености (од 1 до 4) појављивао у проценама спољашњих евалуатора.

Осим тога, у прилогу извештаја за сваку школску управу дати су посебни прикази расподеле нивоа остварености за седам стандарда у овој области (Прилог 1).

Графикон 10. Распореда нивоа остварености свих стандарда у области Настава и учење по школским управама – основне школе

Изузев Школске управе Крагујевац, у свим осталим управама преовлађују процене које нам указују на оствареност стандарда у овој области (нивои остварености 3 и 4). У већини школских управа оцена 3 је доминантна на стандардима из области Настава и учење. Судајући по проценту највиших оцена (скоро 80%), може се закључити да је у школским управама Косовска Митровица и Ранилуг настава на високом нивоу, што није очекиван резултат када се узму у обзир укупни услови у којима се остварује образовање у овом делу државе. У Школској управи Ниш свака друга оцена која се односи на наставу и учење је највиша оцена, што је случај и са сваком четвртном оценом у школским управама Београд, Јагодина и Нови Сад. Поред Школске управе Крагујевац, нешто већи проценат оцена 1 и 2 је у Ваљево и Лесковцу.

Анализа резултата на нивоу области (Графикон 10) и на нивоу појединачних стандарда (видети Прилог 1) показују да наше основне школе пружају ученицима веома неуједначен квалитет образовања. Разлике су видљиве и на нивоу школске управе и на нивоу узорка вреднованих основних школа. Индикативно је и то што су процене одређених стандарда (2.3. и 2.6.) веома неповољне и битно различите од процена осталих стандарда (видети расподелу црвене и зелене боје на нивоу сваког стандарда).

У интерпретацији ових процена треба имати у виду укупан контекст у коме се остварује настава у школама на територији ШУ Косовска Митровица и ШУ Ранилуг, због чега су спољашњи евалуатори снижавали захтеве према вреднованим установама. То је и разлог зашто су процене рада школа у ове две организационе јединице Министарства боље него у осталим школским управама.

Презентовани подаци довољна су основа за осмишљавање мера подршке на системском и локалном нивоу којима ће се утицати на побољшање наставе и уједначавање рада школа у кључној делатности.

2.4. Сумарни резултати вредновања рада основних школа

У првој години примене оквира и методологије за вредновање квалитета рада образовно-васпитних установа обухваћено је 257 основних школа, што представља петину укупног броја основних школа у Републици Србији. Потребно је подсетити да се приказани резултати вредновања односе на узорак који би се најпре могао назвати намерним, будући да су се евалуатори на самом почетку спољашњег вредновања углавном опредељивали за школе које су, према њиховој процени, биле најспремније за ову системску новину. У овом узорку највећи је број школа које су и раније биле отворене за сарадњу и континуирано учење, укључене у различите развојне пројекте и програме, које показују заинтересованост за објективне повратне информације о квалитету њиховог рада и постижу видљиве резултате у појединим аспектима рада.

Овај податак потребно је стално имати на уму када се анализирају и дискутују резултати вредновања. У том смислу, имајући у виду распон скале (од 1 до 4), просечна оцена за општи квалитет рада вреднованих школа, која износи 2,7, и није тако висока. Ако је већ доминирала позитивна селекција у избору школа, онда се могла очекивати и боља просечна оцена.

Резултати вредновања показују да је 63,4% основних школа добило општу оцену која их сврстава у групу тзв. добрих школа (оцене 3 или 4), али је ипак највише оних које су добиле оцену 3 (50% укупно вреднованих основних школа). Будући да је само 14% школа добило оцену 4 за општи квалитет рада, можемо закључити да у 86% основних школа из узорка постоје области рада у којима је потребно мање или веће побољшање.

У зависности од школе, недостаци постоје у једној или више области квалитета. Забрињавајуће је то што је највише побољшања потребно у областима Настава и учење и Образовна постигнућа ученика, јер се ради о областима које су најексплицитније

повезане са главном функцијом школе – да образује и да буде одговорна за образовни напредак ученика.

Просечна вредност остварености 10 кључних стандарда (2,9 на скали од 1 до 4), који у националном оквиру за вредновање представљају окосницу развоја школа и указују на приоритете у развоју, показује да већина вреднованих школа остварује постављене захтеве, али да то углавном није на највишем нивоу. С друге стране, према просечној оцени на групи од пет изабраних стандарда (3,2 на скали од 1 до 4), који би требало да представљају специфичност школе, могло би се рећи да су различите развојне, пројектне и друге активности у школама показале видљиве резултате.

У односу на појединачне области квалитета, основне школе су показале да у свакој области постоје одређени аспекти рада које би требало одредити као приоритете за побољшање. Када је у питању **планирање и програмирање**, оно није довољно функционално и довољно усмерено ка аутентичним потребама и интересовањима ученика. Главна програмска документа углавном не представљају „личну карту школе“, по структури и садржају су веома слична, иако школе раде у битно различитим условима, а посебно је упадљиво то што у њима нису јасно видљиве активности школа које се односе на важне системске мере (имплементација стандарда постигнућа, развој инклузивности установа и др.).

Оцене које се односе на квалитет области **Настава и учење** показују да у нашим основним школама још увек не преовлађује индивидуализовани приступ у наставном раду и да је формативно оцењивање на самом почетку развоја. Због тога и не чуде оцене које су школе добиле за оствареност стандарда постигнућа на завршном испиту. Будући да у целини не можемо бити задовољни укупним квалитетом образовно-васпитног процеса на посећеним часовима (часови најмање 40% наставника у свакој школи), овде се намеће следеће питање: ако наставници на посећеним часовима не показују увек и у свим елементима процене очекивано, да ли су на осталим часовима, када није присутан евалуатор, још мање заинтересовани за захтеве постављене у стандардима за ову област квалитета?

Према резултатима вредновања основних школа, квалитетом рада у областима **Подршка ученицима** и **Етос** можемо бити задовољни, али поново подсећамо да се ради о изабраним школама које су вредноване управо због тога што показују интересовање за развој, а то није могуће без добре комуникације и позитивне климе за рад на нивоу установе.

Када је у питању **организација рада и руковођење** у вреднованим школама, резултати спољашњег вредновања указују на то да у школама нису довољно развијени интерни системи за праћење квалитета рада и да тимски рад још увек није доминантна школска пракса иако су процеси самовредновања обавезни од 2004. године. С друге стране, директори као одговорна лица на челу установа добили су боље оцене него установе којима руководе, што је индикативно, будући да је њихова улога кључна у развоју овог система.

Евалуатори су у вредновању **ресурсних капацитета** основних школа уважавали и контекстуалне чиниоце, што значи да се водило рачуна о могућем и оствареном доприносу школе када је у питању развој ресурса. Добијени резултати вредновања показују да запослени у школама недовољно користе своје професионалне капацитете у функцији унапређивања рада, што упућује на закључак да се постојећа знања и вештине не користе у довољној мери у образовно-васпитном раду. Овај налаз намеће потребу преиспитивања постојећег система професионалног развоја у коме се од наставника захтева да се усавршавају, али се не постављају јасни захтеви у погледу практичне примене наученог.

Генерално гледано, долази се до закључка да је у области квалитета Етос најлакше остварити стандарде, а да се они најтеже остварују у областима Образовна постигнућа ученика и Настава и учење.

3. Резултати спољашњег вредновања рада средњих школа

У поступку спољашњег вредновања средњих школа, а према усвојеном концепту и методологији, користе се исти стандарди квалитета као и за основне школе, будући да се ради о захтевима који су заједнички за све типове школа и врсте образовања. У време писања овог извештаја још увек нису били усвојени додатни стандарди квалитета рада средњих стручних школа. О предлогу ових стандарда Савет за стручно образовање и образовање одраслих дао је позитивно мишљење, али се чека њихово објављивање у форми подзаконског акта.

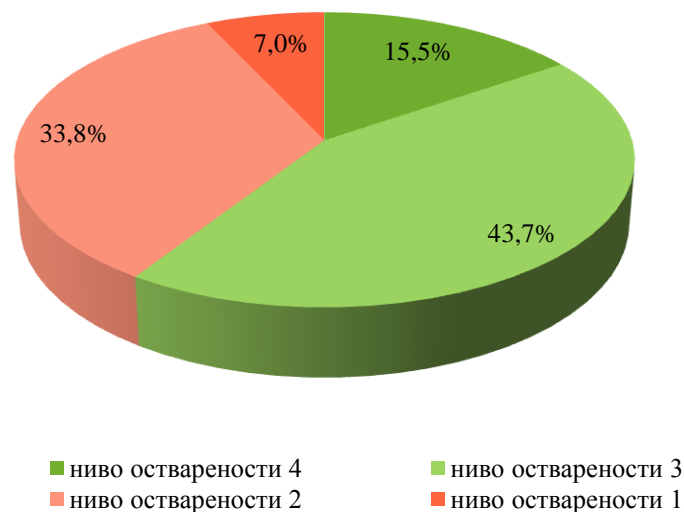
У поглављу III.1. овог извештаја дат је приказ броја и распореда средњих школа које су вредноване у овој школској години (Табела 1).

3.1. Оцена општег квалитета рада школа

У односу на критеријуме квалитета који предвиђају четворостепену скалу за оцењивање, **просечна оцена општег квалитета рада** за 13,8% вреднованих средњих школа износи **2,7**.

На Графикону 11 може се видети дистрибуција опште оцене за укупно 71 средњу школу. Око 60% школа има општу оцenu 3 и 4, која их сврстава у категорију школа у којима се добро ради, при чему доминира оцена 3 (скоро половина школа). Трећина школа има оцenu 2, а 7% школа има најнижу оцenu.

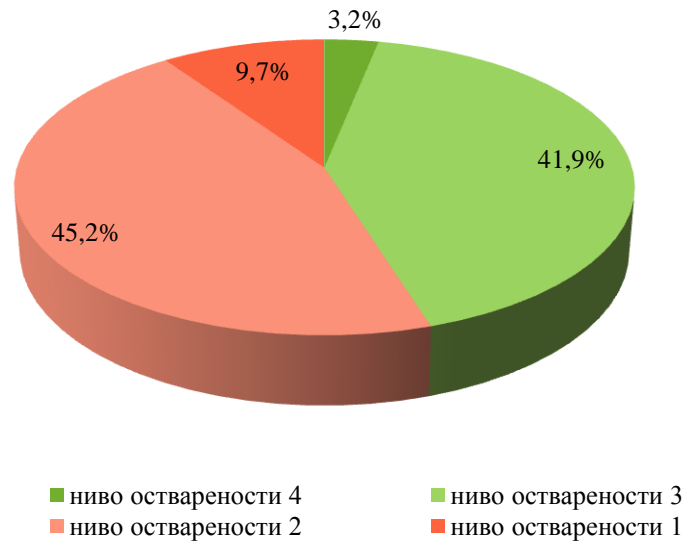
Графикон 11. Дистрибуција оцене општег квалитета

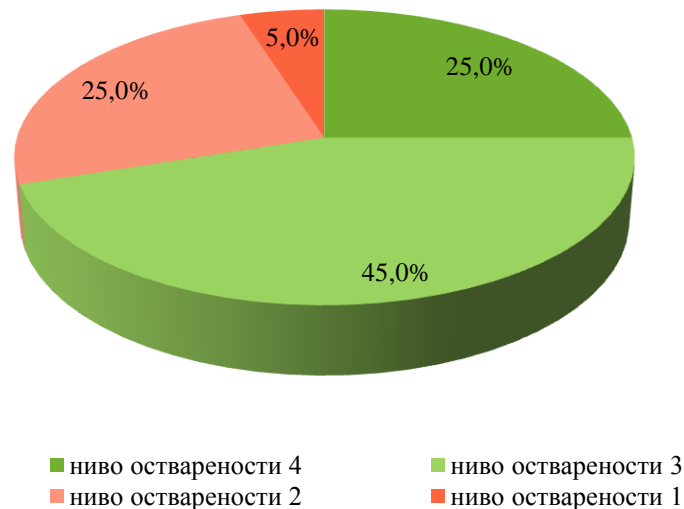
Међутим, расподела оцена се разликује за гимназије (31 установа) и средње стручне школе (40 установа), што се може видети на графиконима 12 и 13. Оно што је заједничко јесте процентуална заступљеност оцене 3 у оба типа школа (нешто преко 40%). Разлика је у процентуалној заступљености оцена 2 и 4. Када је реч о средњим

стручним школама, подједнак број школа (по 25%) добија оцену 2 или 4, док код гимназија доминира оцена 2 (око 45%).

Графикон 12. Дистрибуција оцене општег квалитета рада у гимназијама

Графикон 13. Дистрибуција оцене општег квалитета рада у средњим стручним школама

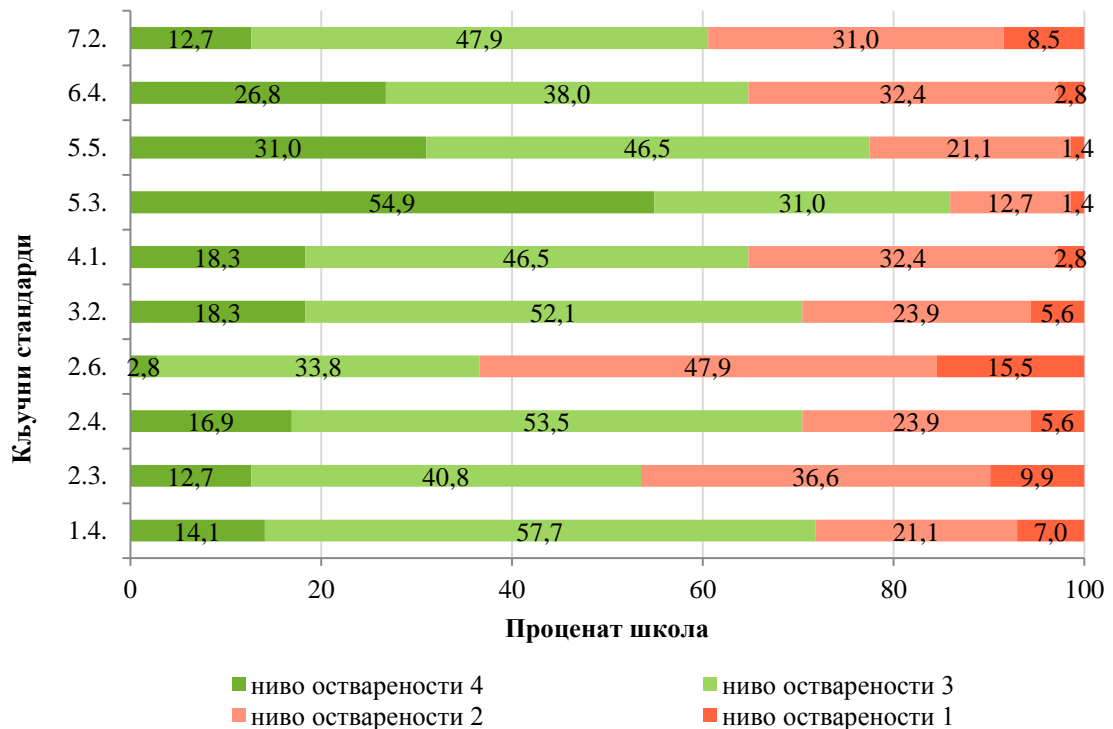

Поставља се питање да ли добијене разлике одражавају стварне разлике у погледу квалитета рада школа или су евалуатори имали нешто строже критеријуме при процени квалитета рада гимназија у односу на средње стручне школе?

Када су у питању приоритети развоја школа, изражени кроз групу кључних стандарда који су заједнички за све школе, утврђено је да је просечна оцена десет **кључних стандарда** нешто виша у односу на просечну оцену општег квалитета рада

свих средњих школа које су вредноване и износи **2,8**. Нешто јаснији увид у дистрибуцију оцена на кључним стандардима приказан је на Графикону 14.

Графикон 14. Дистрибуција нивоа остварености кључних стандарда

Дакле, процене остварености кључних стандарда у средњим школама веома су сличне проценама у основним школама (видети Графикон 2). Евалуатори су и на овом нивоу образовања најмање задовољни наставом, а највише етосом у вреднованим школама.

Просечна оцена **изабраних стандарда** износи **3,3**, што значи да на стандардима из ове групе школе добијају нешто више оцене у односу на остале стандарде. Подсећамо да се у групи изабраних стандарда налазе они који представљају специфичност школа, а спољашњи евалуатори су се, судећи по оценама, превасходно опредељивали за оне специфичности које афирмишу школу.

Јаснији увид у дистрибуцију нивоа остварености кључних, изабраних и свих стандарда пружа Табела 3.

Табела 3. Дистрибуција нивоа остварености кључних, изабраних и свих стандарда

Ниво остварености	Стандарди					
	кључни		изабрани		сви	
	број	%	број	%	број	%
1	43	6,1	6	1,74	103	5,1
2	201	28,0	40	11,6	465	22,8
3	318	45,0	157	45,6	903	44,3
4	148	21,0	141	41,0	567	27,8

У свим групама стандарда најзаступљенији је ниво остварености 3 (изнад 40% школа), а најмање је заступљен ниво остварености 1. Ипак, може се приметити да сличнију расподелу имају кључни и сви стандарди, док у групи изабраних стандарда доминирају оцене које представљају виши ниво остварености стандарда.

Да би се утврдило да ли постоји разлика у дистрибуцији оцена између кључних и изабраних стандарда, спроведен је Хи-квадрат тест. Анализа је показала да се две дистрибуције статистички значајно разликују ($\chi^2=71,800$, $df=3$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,261$). Код изабраних стандарда је релативно већа заступљеност оцене 4 (стандард остварен на највишем нивоу), а релативно мања заступљеност оцена 1 и 2 у односу на очекиване вредности, док је обрнута ситуација код кључних стандарда. Овај налаз се може објаснити тенденцијом тимова да за изабране стандарде бирају оне за које очекују да ће бити најбоље процењени (ниво 4). Ова тенденција је имала за последицу да су школе добијале нешто боље оцене општег квалитета рада него што би то био случај само на основу кључних стандарда.

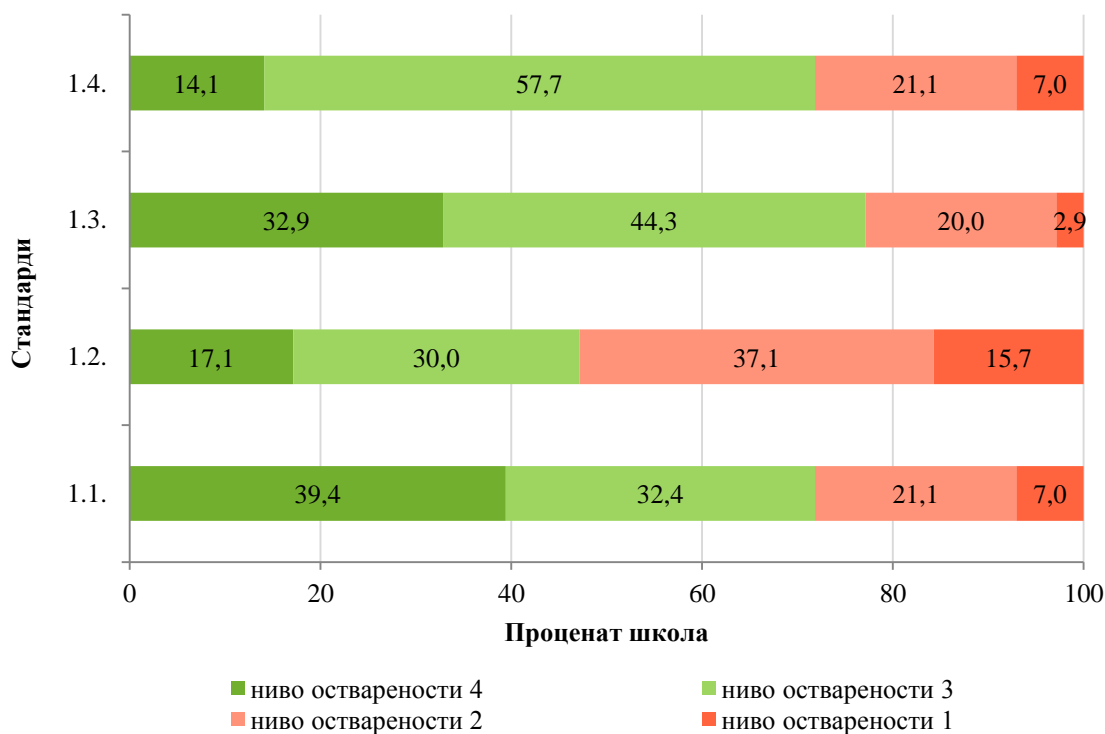
3.2. Резултати вредновања квалитета појединачних области

Као и код основних школа, у приказу резултата вредновања средњих школа дате су основне информације о аспектима вредновања (шта је предмет евалуације), а резултати су приказани графички на следећи начин: са две нијансе зелене боје означен је укупан проценат школа које су оствариле одговарајући стандард (ниво остварености 3 и 4), а са две нијансе црвене боје означен је укупан проценат школа које нису оствариле стандард (ниво остварености 1 и 2). Осим тога, графикон омогућава и добијање прецизније слике о расподели оцена на четири нивоа (од 1 до 4). Свака оцена приказана је посебном бојом (према легенди испод графикона).

Област квалитета – Школски програм и годишњи план рада школе

Четири стандарда у овој области односе се на доследну примену прописа и функционално планирање и програмирање рада у школи на више нивоа и у више области. Осим тога, поједини показатељи квалитета говоре о томе да ли се у школи примењују стандарди постигнућа у раду и да ли се у програмирању рада уважавају различите потребе ученика.

Графикон 15. Област 1: Школски програм и годишњи план рада – оствареност стандарда

На Графикону 15 може се уочити да су стандарди 1.1. (поштовање прописа у изради школског програма и годишњег плана рада), 1.3. (усмереност у документима на остваривање циљева и стандарда постигнућа) и 1.4. (задовољење потреба ученика) остварени у око три четвртине школа, док је стандард 1.2. (међусобна усклађеност докумената) остварен у скоро половини школа (47,1%). Око 40% школа остварује стандард 1.1. на највишем нивоу (оцена 4), док је највећи проценат школа са оценом 1 на стандарду 1.2. (15,7%).

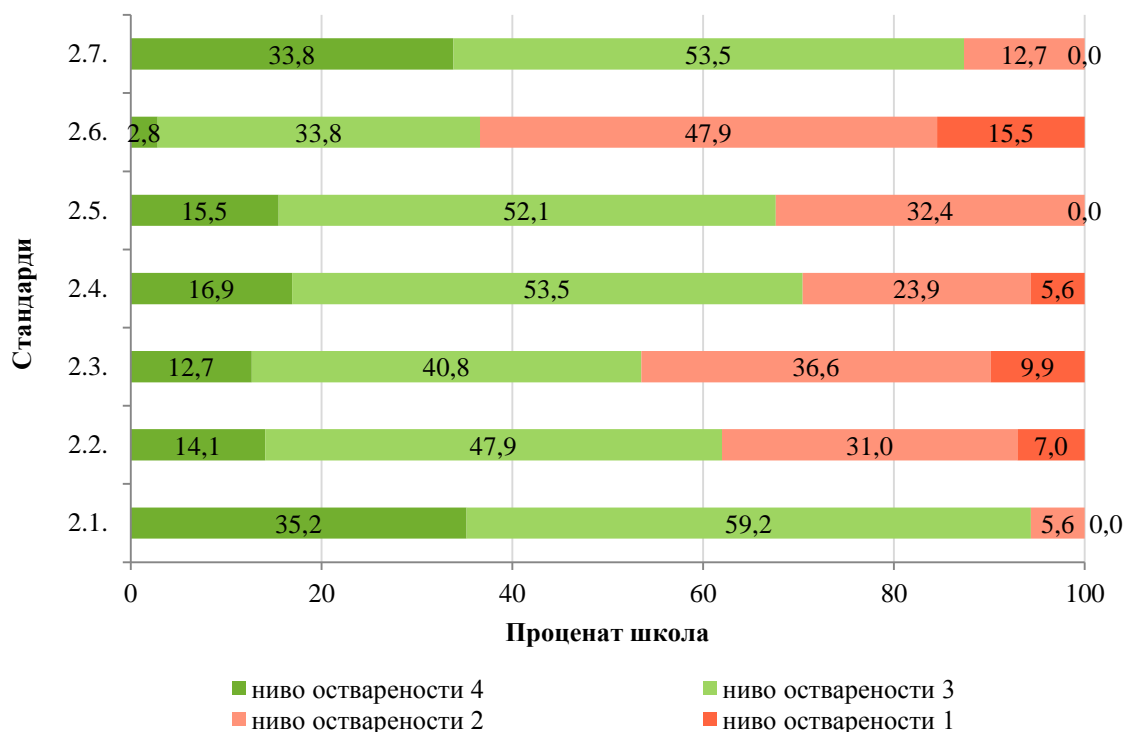
Према наведеном, у овом узорку средњих школа евидентно је да усклађеност главних програмских докумената на основу којих школа остварује рад није на задовољавајућем нивоу. Индикативно је и то да се у око четвртини школа недоследно примењују прописи у изради школског програма и годишњег плана рада. Процент школа које остварују стандарде 1.2. и 1.4. на највишем нивоу показује да не можемо бити задовољни функционалношћу главних школских докумената.

Област квалитета – Настава и учење

На основу процене остварености седам стандарда у овој области добијају се релевантне информације о адекватности дидактичко-методичког поступања наставника, о процесу и резултатима учења на часовима, о техникама учења, о прилагођавању наставе различитим образовно-васпитним потребама ученика, о

конструкцији знања на часу, о управљању процесом учења, о оцењивању које је у функцији учења и о атмосфери за учење на часу.

Графикон 16. Област 2: Настава и учење – оствареност стандарда

Графикон 16 показује да су стандарди 2.1. (адекватност дидактичко-методичких решења) и 2.7. (стварање подстицајне атмосфере на часу) у готово свим школама остварени, док је стандард 2.6. (вредновање је у функцији учења) остварен тек у 36,6% школа. Остали стандарди су остварени у више од половине школа. Трећина школа остварује стандарде 2.1. и 2.7. на највишем нивоу (4), док је највећи проценат школа са проценом нивоа остварености 1 на стандарду 2.6. (15,5%). На стандардима 2.1, 2.5. (управљање наставом) и 2.7. ниједна школа није добила најнижу оцену.

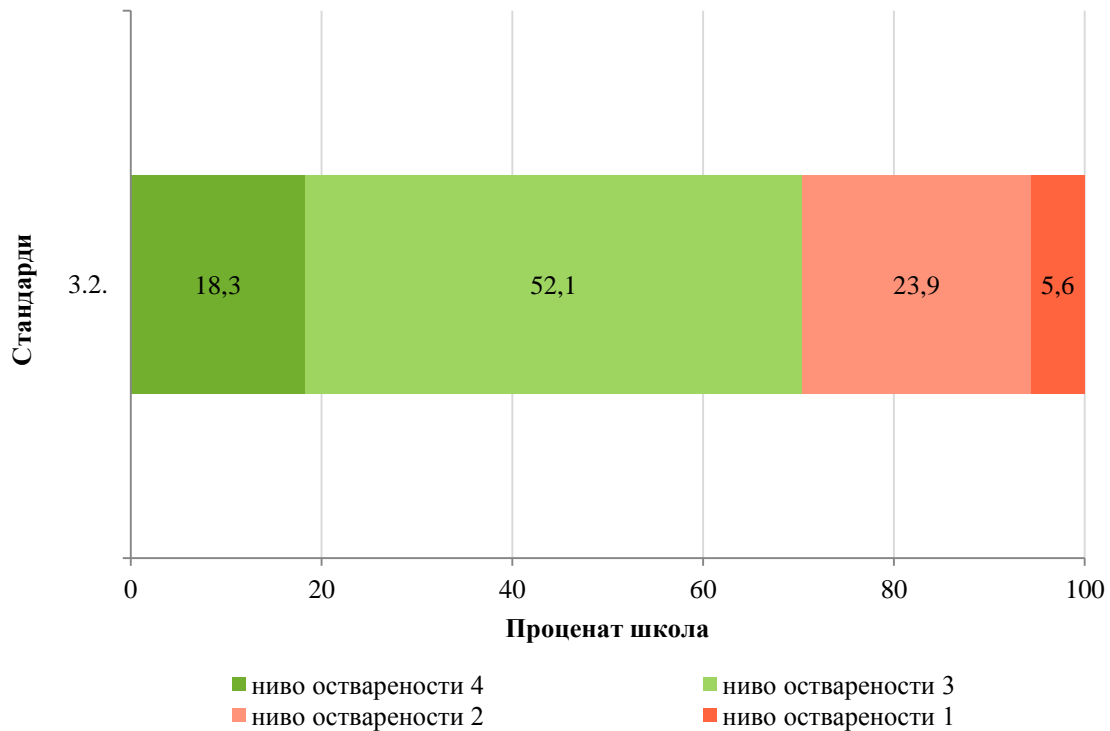
У целини гледано, у узорку средњих школа највише простора за унапређивање има у односу на развој индивидуализоване наставе и формативног оцењивања, али и у аспекту управљања наставом у којој се примењују различите технике учења на часу. Добијени налаз није неочекиван ако се узме у обзир иницијално образовање већине наставника у средњим школама, а посебно у стручним школама.

Област квалитета – Постигнућа ученика

У овој области квалитета, када су у питању средње школе, у процесу вредновања примењује се само стандард који се односи на допринос школе постигнућима ученика (3.2.). Стандард који се односи на ниво образовних постигнућа (3.1.) примењиваће се

тек када матура у средњој школи буде имала одлике екстерног испита на националном нивоу.

Графикон 17. Област 3: Образовна постигнућа ученика – оствареност стандарда

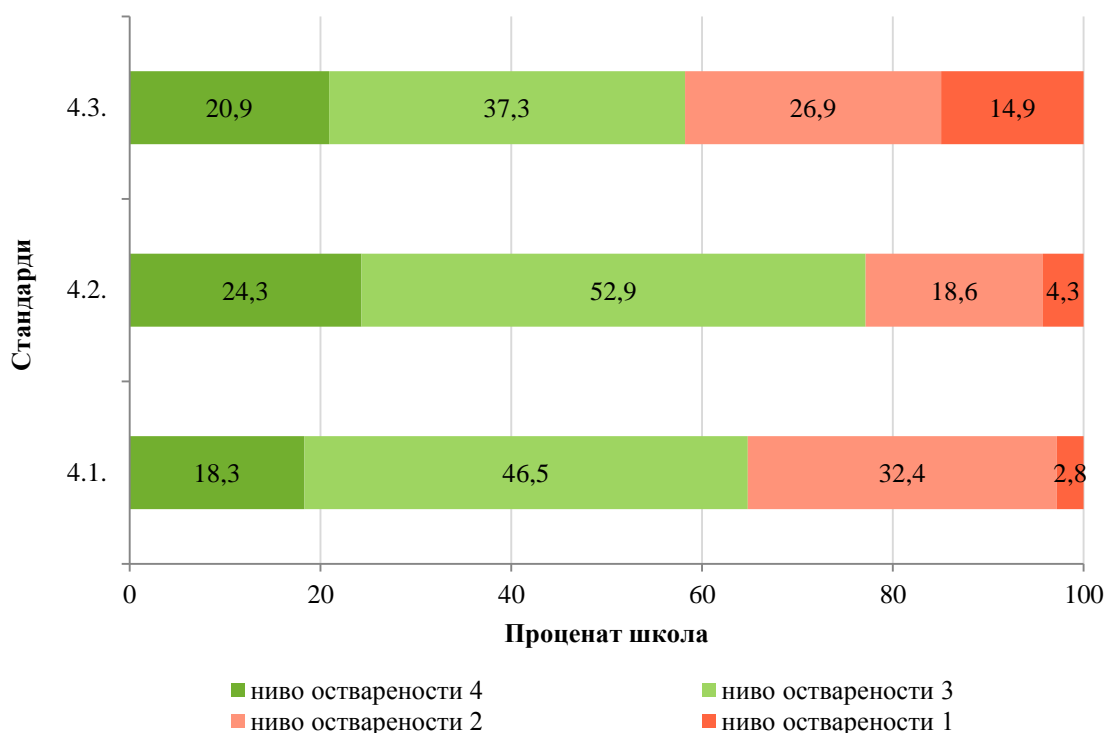
*Стандард 3.1. није могуће проценити јер не постоје стандардизовани тестови за крај средњег образовања.

На Графикону 17 може се уочити да је стандард 3.2. остварен у 70,4% школа. Скоро петина школа је на стандарду 3.2. добила највишу оцену. С друге стране, забрињава то што је процењено да скоро трећина школа из узорка не пружа довољан допринос успешности ученика током школовања. Стога се намеће питање: да ли то значи да ученици већу образовну подршку добијају ван школе, него у школи?

Област квалитета – Подршка ученицима

Стандарди квалитета који се односе на подршку ученицима обухватају спектар активности за које су одговорни различити актери у школи. Ови стандарди су основа за процену да ли је подршка ученицима у школи планирана и организована, да ли се реализује континуирано, да ли се води рачуна о квалитету подршке личном развоју ученика и да ли и на ком нивоу функционише систем подршке деци из осетљивих група.

Графикон 18. Област 4: Подршка ученицима – оствареност стандарда

На Графикону 18 може се уочити да је стандард 4.2. (подстицање личног, професионалног и социјалног развоја ученика) остварен у преко три четвртине школа, при чему је четвртина школа на овом стандарду на највишем нивоу. На стандарду 4.3. (функционисање система подршке деци из осетљивих група) највише је школа у којима је констатован најнижи ниво (1). Међутим, на сва три стандарда мање од четвртине школа остварује највиши ниво квалитета (4). Осим тога, проценат школа које добијају оцене 1 и 2 на овим стандардима креће се у распону од 23% до 42%. Овај неповољан резултат вероватно се може објаснити и погрешним уверењем запослених у средњим школама да на овом узрасту и није потребна посебна подршка ученицима, јер је селекција већ извршена, а средње образовање није обавезно.

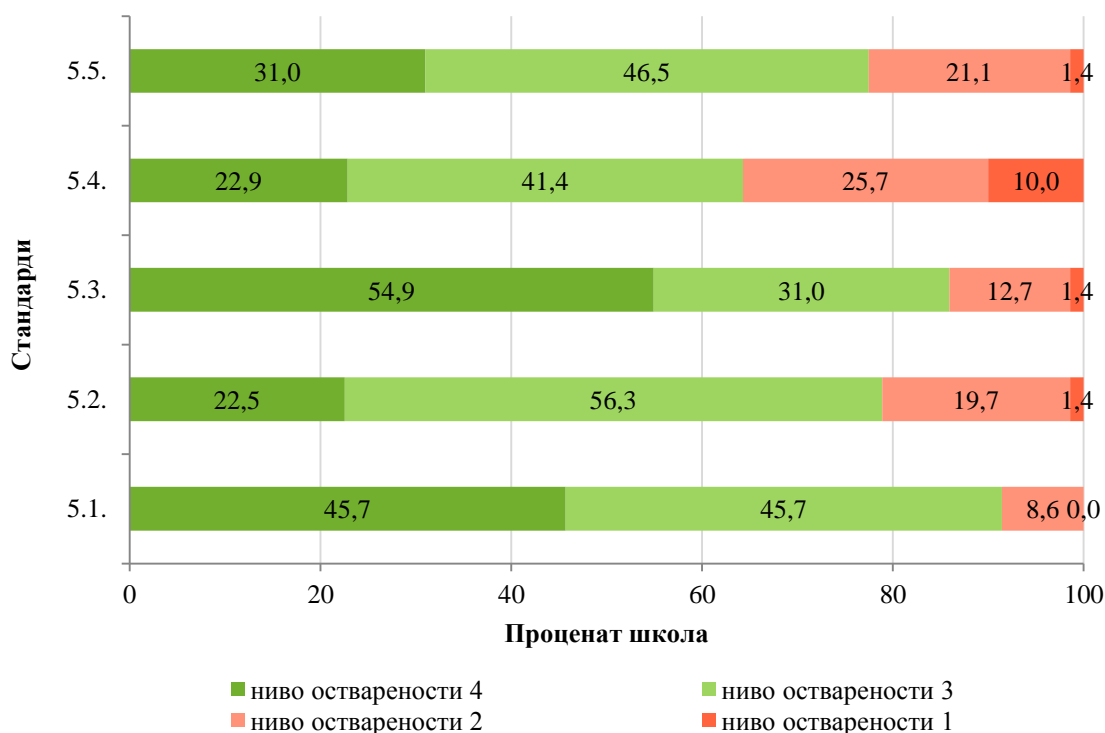
На нивоу целе области квалитета, при тумачењу резултата, треба имати у виду величину узорка и начин избора школа, које су углавном биле промотери промена које су увођене на системском нивоу. Пошто не можемо бити задовољни оствареношћу стандарда у овој области на селекционисаном узорку, очекујемо да је на националном нивоу стање још неповољније.

Област квалитета – Етос

Стандарди у овој области квалитета описују пожељан степен безбедности за све учеснике у образовно-васпитном процесу, степен демократизације односа свих учесника у школи, промовисање резултата ученика и наставника, систем заштите од насиља, развој инклузивне и антидискриминативне културе и степен и квалитет

сарадње. Специфичност у вредновању ове области је у томе што је потребно да се веома пажљиво укрсте различити поступци у процењивању да би се добила објективна слика о понашањима учесника и комуникацијама које остварују, које нису увек јасно видљиве. Будући да је пажња у спољашњем вредновању доминантно усмерена на имплицитне доказе квалитета, вредновање ове области представља веома сложен задатак за евалуатора.

Графикон 19. Област 5: Етос – оствареност стандарда

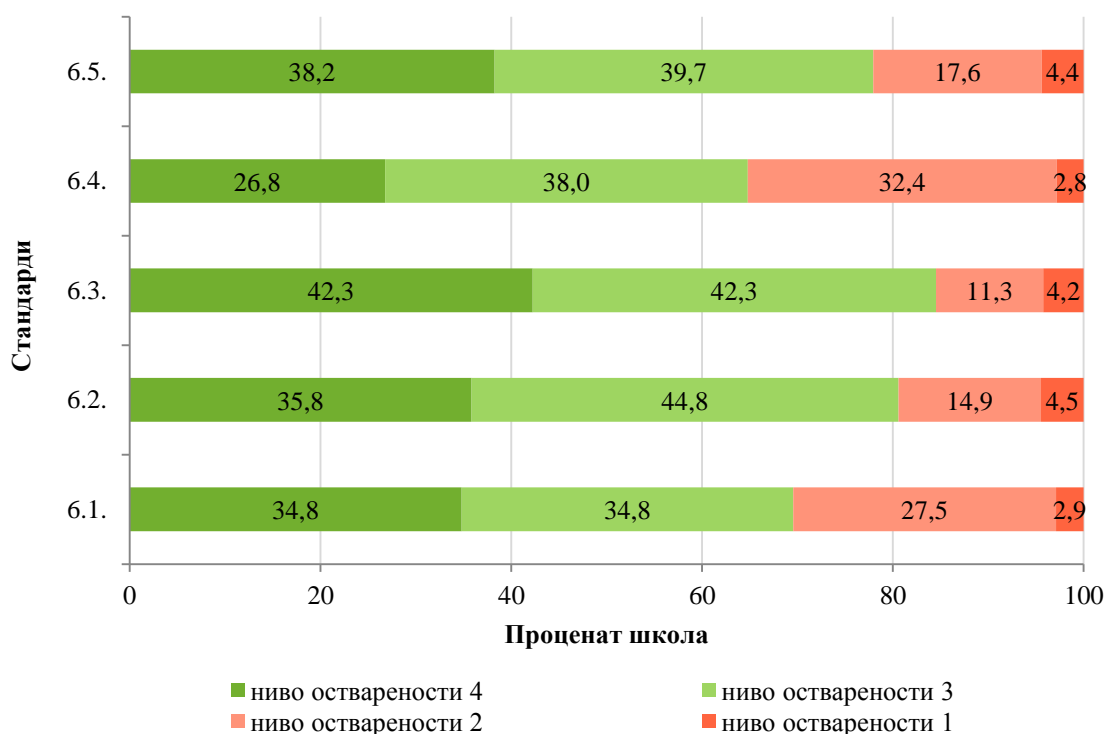
На Графикону 19 може се уочити да је стандард 5.1. (регулисаност односа у школи) остварен у преко 90% школа. Сви остали стандарди су такође остварени у великом броју школа. Стандард 5.3. (безбедност у школи) у преко 50% школа остварен је на највишем нивоу, док је 10% школа добило оцену 1 на стандарду 5.4. (школски амбијент), а на стандарду 5.1. не постоји ниједна школа са оценом 1.

Према евалуаторима, у овом узорку школа немају сви аспекти етоса исти квалитет. Најмање задовољство постоји код процене пријатности школског амбијента, што значи да се оплемењивању школског простора не придаје довољно пажње. Осим тога, постоје примедбе и на начин подржавања и промоције резултата ученика и наставника, као и на квалитет сарадње на свим нивоима. С друге стране, неочекивани су налази о нивоу безбедности у школама, будући да се учестало суочавамо са узнемирујућим вестима о различитим врстама насиља у средњим школама.

Област квалитета – Организација рада и руковођење

Укупно пет стандарда у овој области односи се на вредновање рада директора кроз планирање, организацију, руковођење, контролу и јасно експлицирану лидерску улогу директора. Осим тога, овим стандардима процењује се степен развијености и функционисање система за праћење и вредновање квалитета рада у школи.

Графикон 20. Област 6: Организација рада школе и руковођење – оствареност стандарда

На Графикону 20 може се уочити да су стандарди 6.2. (улога директора у организацији рада школе), 6.3. (руковођење директора у функцији унапређивања рада школе) и 6.5. (директор као лидер) остварени у већини школа (око 80%). Остала два стандарда, која се експлицитно не односе на директоре, остварени су у око две трећине школа.

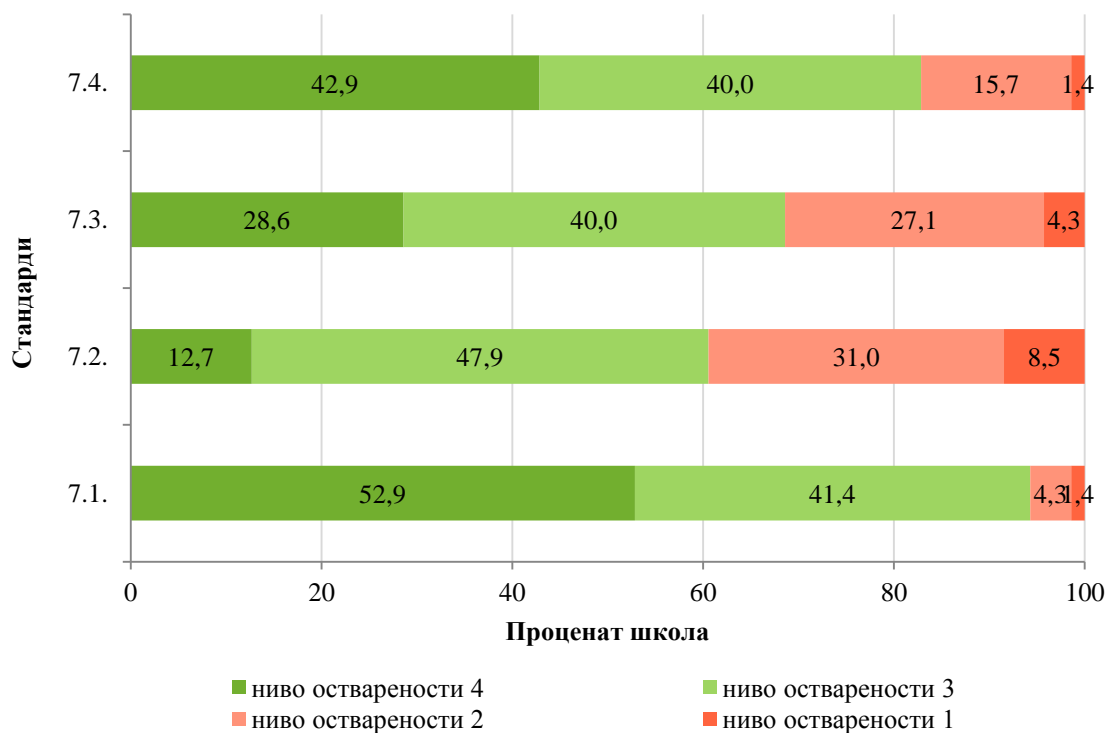
Иако је евидентно да у овом узорку школа раде успешни директори, они још увек нису дали пун допринос развоју система у коме ће се функционално програмирати рад школе и пратити остваривање главних активности. Могло би се рећи да су директори ових школа успешнији у пословима које раде индивидуално, него у пословима које раде тимски.

Област квалитета – Ресурси

Четири стандарда се односе на укупне људске, техничке, материјалне, просторне и друге ресурсе у школи. Осим процене која се односи на степен испуњености

постојећих норматива, процењује се и функционална употреба постојећих ресурса. Евалуатори посебно вреднују напоре и иницијативе школе у обезбеђивању ресурса за унапређивање рада школе, уз уважавање ширих контекстуалних услова у којима школа функционише (развијеност региона, мултиетничност, социодемографска структура).

Графикон 21. Област 7: Ресурси – оствареност стандарда

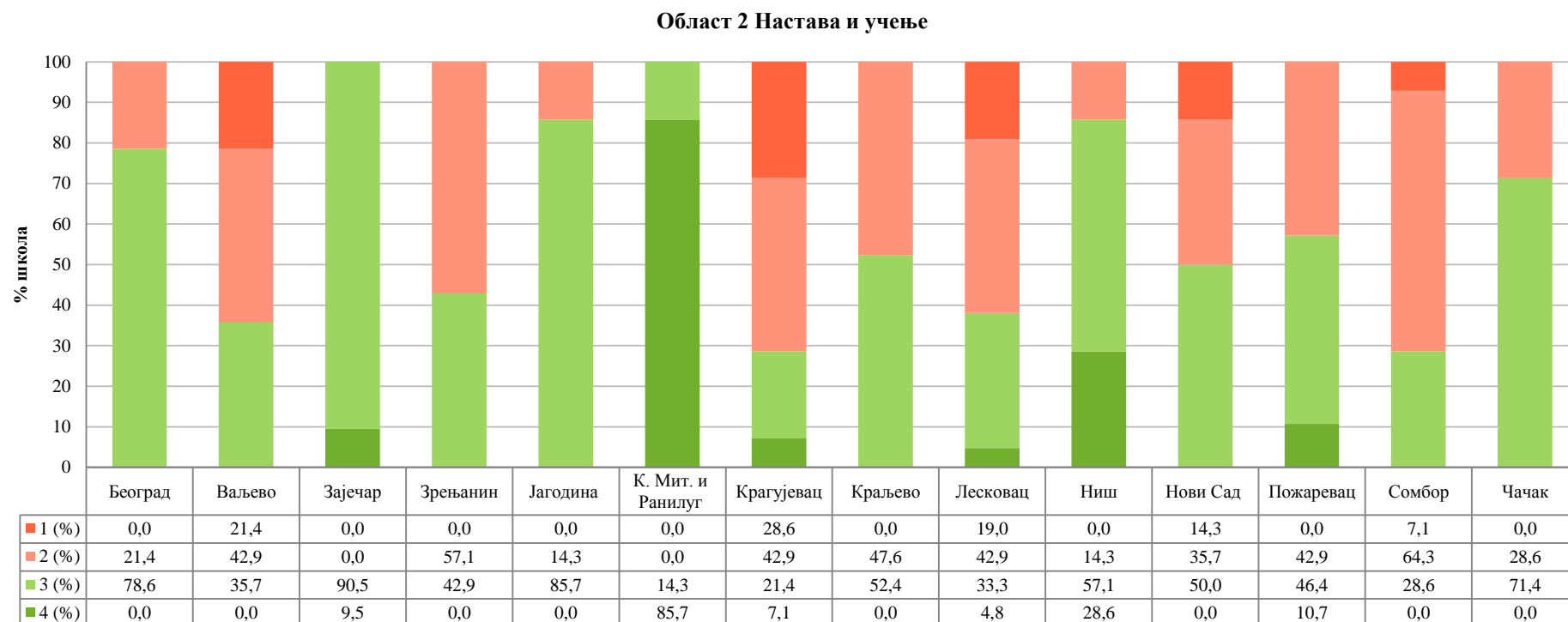
На Графикону 21 може се уочити да је стандард 7.1. (обезбеђеност људских ресурса) остварен у скоро свим школама (94,3%), док је у половини школа остварен на највишем нивоу. Међутим, ти исти људски ресурси не доприносе довољно унапређивању рада у школи, о чему сведоче процене на стандарду 7.2, где око 40% школа не остварује овај стандард. Евалуатори су мање били задовољни постојећим материјално-техничким ресурсима, него њиховом функционалном употребом на часовима.

3.3. Резултати вредновања у области квалитета Настава и учење

Као и за основне школе, у овом поглављу приказани су резултати вредновања у области квалитета Настава и учење, због кључне делатности школа – образовања. За област у целини, како за гимназије, тако и за средње стручне школе дати су графички прикази процена спољашњих евалуатора.

Процене квалитета наставе и учења приказане су за сваку школску управу да би се омогућила што прецизнија слика о актуелном стању, али и о потребама школа у одређеним деловима државе. Графички прикази (графикони 22 и 23) дају могућност да се за сваку школску управу види у ком проценту се сваки ниво остварености (од 1 до 4) појављивао у проценама спољашњих евалуатора.

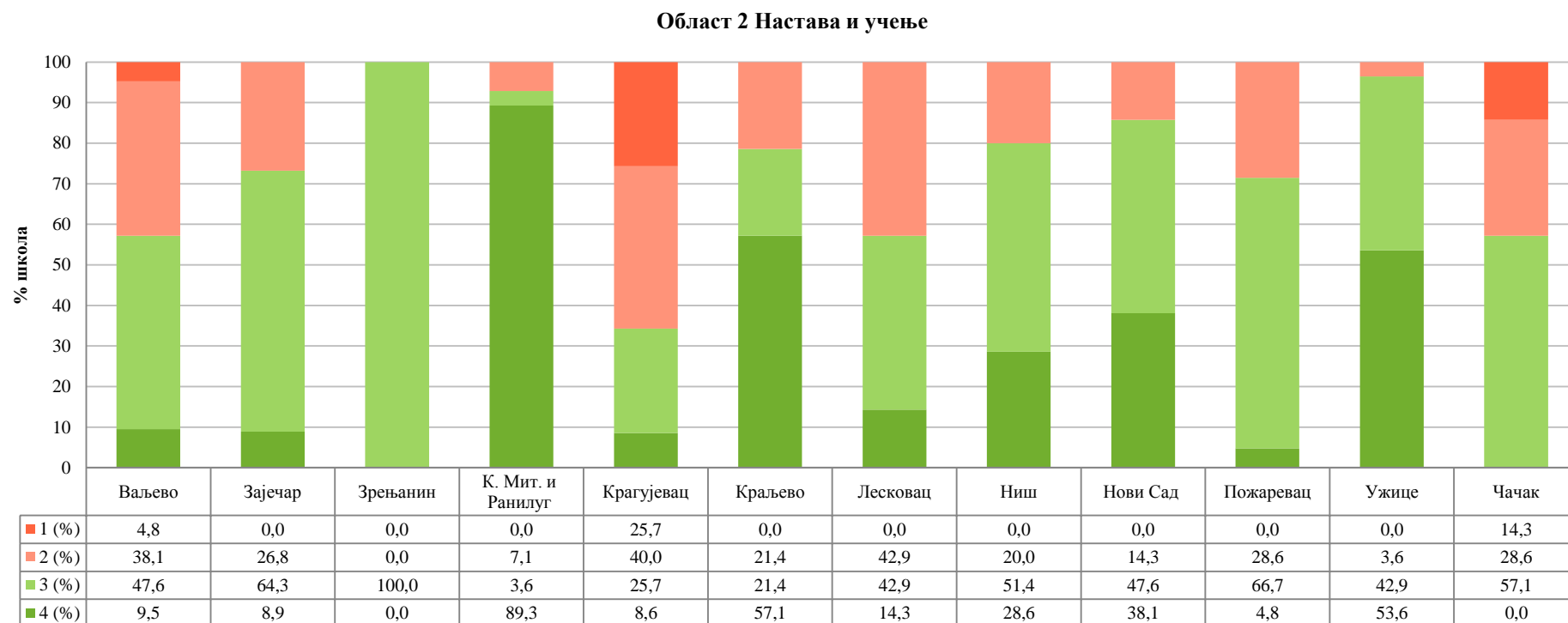
Графикон 22. Расподела нивоа остварености свих стандарда у области Настава и учење по школским управама* – гимназије

*У школским управама Крушевац и Ужице није било гимназија које су биле предмет евалуације.

У осам од четрнаест школских управа, у гимназијама преовлађују процене које нам указују на оствареност стандарда у овој области (превасходно ниво 3, али и ниво 4). У осталим школским управама постоји значајан простор за унапређивање када се ради о настави и учењу, с обзиром на проценат оцена 1 и 2 (Ваљево, Зрењанин, Крагујевац, Лесковац и Сомбор). Резултати говоре о томе да евалуатори сматрају да се у гимназијама из школских управа Зајечар и Косовска Митровица и Ранилуг настава одвија на задовољавајућем нивоу, јер су сви стандарди остварени. Посебно је упадљив податак да је преко 85% највиших оцена у области Настава и учење у гимназијама из Косовске Митровице и Ранилуга. С друге стране, свака пета оцена за наставу у гимназијама из школских управа Лесковац, Ваљево и Крагујевац је оцена 1.

Графикон 23. Распдела нивоа остварености свих стандарда у области Настава и учење по школским управама* – стручне и уметничке школе

*У школским управама Београд, Јагодина, Крушевац и Сомбор није било средњих стручних школа које су биле предмет евалуације.

Када се ради о стручним школама, изузев Школске управе Крагујевац, у свим осталим управама преовлађују процене које нам указују на оствареност стандарда у овој области (оцене 3 и 4). У средњим стручним школама из школских управа Ужице, Зрењанин и Косовска Митровица и Ранилуг настава се одвија на задовољавајућем нивоу, јер су скоро сви стандарди остварени. Ниво остварености 4 доминира у школским управама Косовска Митровица и Ранилуг, Краљево и Ужице, што може значити да се у стручним школама из ових управа настава одвија на високом нивоу квалитета. Поред Школске управе Крагујевац, нешто већи проценат оцена 1 и 2 је у Ваљеву, Лесковцу и Чачку.

Анализа расподеле процена квалитета наставе и учења које се одвија на настави у средњим школама у различитим регионима показује да је на овом нивоу образовања веома неједначен наставни рад. У интерпретацији резултата који се односе на школске управе Косовска Митровица и Ранилуг треба имати у виду укупан контекст у коме раде школе, због чега су спољашњи евалуатори били принуђени да снижавају захтеве изражене кроз стандарде и индикаторе квалитета.

Резултати процене говоре о томе да у оквиру једне школске управе, а и између школских управа, постоје видљиве разлике у квалитету наставе. Утолико је пре нашем систему био потребан инструмент који ће помоћи да се дође до уједначеног квалитета образовања, чиме се обезбеђује један од основних принципа – праведност у образовању. Дакле, свим ученицима треба омогућити једнаке шансе на успех у животу, а то неће бити могуће ако се квалитет наставе буде разликовао од школе до школе.

3.4. Сумарни резултати вредновања рада средњих школа

Податак о броју средњих школа које су биле обухваћене спољашњим вредновањем у првој години примене оквира и методологије (71 школа, односно 13,8% средњих школа у Србији) указује на то да због величине узорка треба бити веома опрезан у тумачењу резултата. Додатно ограничење у анализи и тумачењу резултата представља нерепрезентативност узорка. Као и код основних школа, и овде се углавном ради о школама за које је процењено да ће позитивно реаговати на спољашње вредновање (позитивна селекција). Међутим, добијени резултати спољашњег вредновања у току једне школске године омогућили су да се добију одређене информације које могу бити употребљиве за даљи развој овог нивоа образовања.

У односу на оцене које представљају општи квалитет рада установе, у групи тзв. добрих средњих школа (оцене 3 и 4) налази се 60% вреднованих установа, али је само 15,5% добило највишу оцену. Индикативан је и број средњих школа које су добиле оцену 2, јер то значи да у њима преовлађују недостаци у раду. Можда би се неочекиваним могао сматрати и резултат да је мали број гимназија које су добиле највишу оцену, за разлику од стручних школа.

Ако се просечна општа оцена (2,7 на скали од 1 до 4) упореди са просечном оценом на групи кључних стандарда (2,8) и просечном оценом на групи изабраних стандарда (3,3), може се констатовати да су вредноване средње школе углавном добре само у неким аспектима рада и то оним који представљају специфичност школе.

На нивоу области која се односи на квалитетно **планирање** и **програмирање** рада школе, највише недостатака утврђено је у односу на усклађивање главних програмских докумената и то на више нивоа конкретизације.

Када је реч о области **Настава и учење**, у настави која се остварује у средњим школама недовољно је индивидуализоване наставе и наставе у којој се стварају услови за различите технике учења, тако да су наставници ускраћени за релевантне податке о напретку ученика. У вези са овим налазима јесу и налази о доприносу школа образовном напретку ученика, који није на потребном нивоу. У трећини школа овај допринос процењен је као недовољан, односно недовољно видљив.

Образовна постигнућа на националним испитима нису мерена, будући да се тек очекује системско уређивање матуре након средње школе, али се уочава да већина школа подстиче образовни напредак ученика.

Слично је и са проценом система **подршке ученицима** у средњим школама, који се, како подаци показују, не перципира у школама као посебно важан. Због тога се у овим школама недовољно подршке пружа укупном развоју ученика и промоцији ученичких резултата. Квалитет сарадње на свим нивоима у школи могао би бити бољи, што би утицало и на унапређивање система за праћење и вредновање квалитета рада школа и интерног система стручног усавршавања.

Различити аспекти који се односе на **етос** немају једнак квалитет. С тим у вези, у школама се не води довољно рачуна о пријатности школског амбијента. С друге стране, неочекивани су налази о стању безбедности у школама, будући да се учестало суочавамо са вестима о различитим врстама насиља у средњим школама.

Према проценама евалуатора, квалитет **организације рада и руковођења** у средњим школама прилично зависи од рада директора. Руковођење директора, које је у функцији унапређивања рада школе, углавном је високо вредновано, а процеси планирања и програмирања и функционисање система за праћење и вредновање квалитета рада нису увек испунили захтеве квалитета.

Када говоримо о **ресурсима**, вредноване школе су успеле да обезбеде адекватан наставни кадар, али његов допринос унапређивању рада школе није на очекиваном нивоу. С друге стране, постојећи материјално-технички ресурси користе се функционално, иако постоји приличан број установа које немају адекватну опрему и средства за рад.

Генерално гледано, долази се до закључка да је у областима квалитета Етос, Организација рада школе и руковођење и Ресурси најлакше остварити стандарде, а да се они најтеже остварују у области Настава и учење.

IV Анализа резултата спољашњег вредновања квалитета рада школа за школску 2013/2014. годину

1. Број школа у којима је спроведен поступак спољашњег вредновања

Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања достављени су извештаји о резултатима спољашњег вредновања из 16 школских управа² за укупно 377 школа. У овом циклусу вредновања било је 295 основних, 80 средњих школа (51 стручна школа, 24 гимназије, три уметничке школе и две мешовите – гимназије и стручне школе) и две школе за основно и средње образовање ученика са сметњама у развоју. С обзиром на то да се наредне анализе раде посебно за основне и средње школе, ове две установе нису обухваћене извештајем. У наредним годинама предстоји вредновање мешовитих школа, па ће се на крају петогодишњег циклуса радити посебна анализа за све установе овог типа. У Табели 4 је приказан број вреднованих основних и средњих школа по школским управама. У овој школској години започето је вредновање квалитета рада у незнатном броју предшколских установа на основу посебних стандарда квалитета, па се резултати вредновања не приказују у овом извештају.

Према подацима из Табеле 4 може се уочити да је у другој години екстерном евалуацијом обухваћена скоро четвртина свих основних школа у Србији. Гледано по школским управама, највећи обухват школа био је у ШУ Јагодина (43,8%), ШУ Зајечар (42,6%) и ШУ Крагујевац (40,0%), док је 12,3% школа вредновано у ШУ Београд. Треба имати у виду да је процентуална заступљеност вреднованих школа у Београду мања, јер у овој школској управи има највише школа. Број од 22 вредноване школе за једну школску годину у Београду већи је од броја вреднованих школа у неким другим школским управама (нпр. Чачак, Крушевац – вредновано по 10 основних школа), али због мањег броја школа по тим школским управама, њихова процентуална заступљеност је већа. Дакле, тимове евалуатора у Београду очекује више посла будући да се на територији ове школске управе налази значајно већи број установа него у другим школским управама.

² У анализи резултата школске управе Косовска Митровица и Ранилуг посматране су као једна организациона јединица.

Табела 4. Број вреднованих основних и средњих школа и њихова пропорционална заступљеност по школским управама

Школска управа	Основне школе		Средње школе	
	N	%*	N	%*
Београд	22	12,3	6	7,3
Ваљево	11	15,7	7	21,9
Зајечар	20	42,6	6	28,6
Зрењанин	31	22,3	4	9,1
Јагодина	14	43,8	2	12,5
Косовска Митровица и Ранилуг	10	15,4	4	7,5
Крагујевац	18	40,0	5	29,4
Краљево	15	31,3	4	19,0
Крушевац	10	26,3	0	0,0
Лесковац	25	27,5	0	0,0
Ниш	23	31,1	9	20,9
Нови Сад	19	14,0	9	17,6
Пожаревац	26	36,6	1	4,5
Сомбор	23	30,7	9	33,3
Ужице	18	34,6	13	54,2
Чачак	10	25,6	1	7,7
Укупно	295	24,6	80	15,6

* Процентуална заступљеност вреднованих школа на нивоу школске управе

Уколико посматрамо процентуалну заступљеност вреднованих средњих школа по школским управама, може се видети да је у Ужицу вредновано више од половине средњих школа (54,2%). У Сомбору (33,3%) и Крагујевцу (29,4%) ове школске године вреднована је трећина средњих школа. У школским управама Крушевац и Лесковац није вреднована ниједна средња школа.

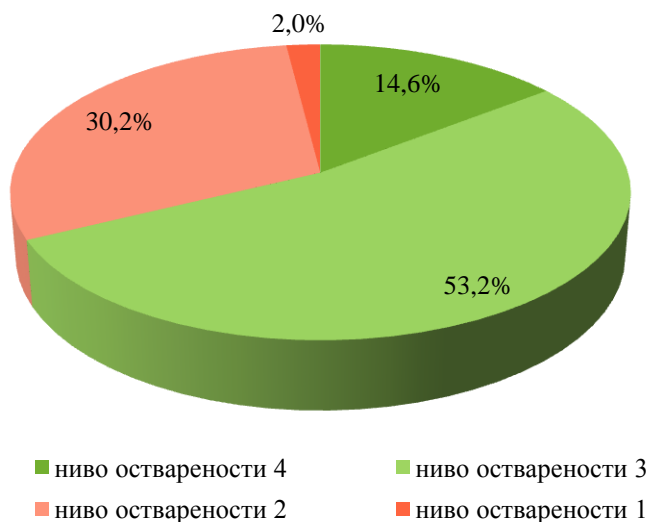
2. Резултати спољашњег вредновања рада основних школа

2.1. Оцена општег квалитета рада школа

У односу на критеријуме квалитета који предвиђају четворостепену скалу за оцењивање, **просечна оцена општег квалитета рада** школа у овом скупу вреднованих установа износи **2,8** (најмања оцена је 1, а највећа 4).

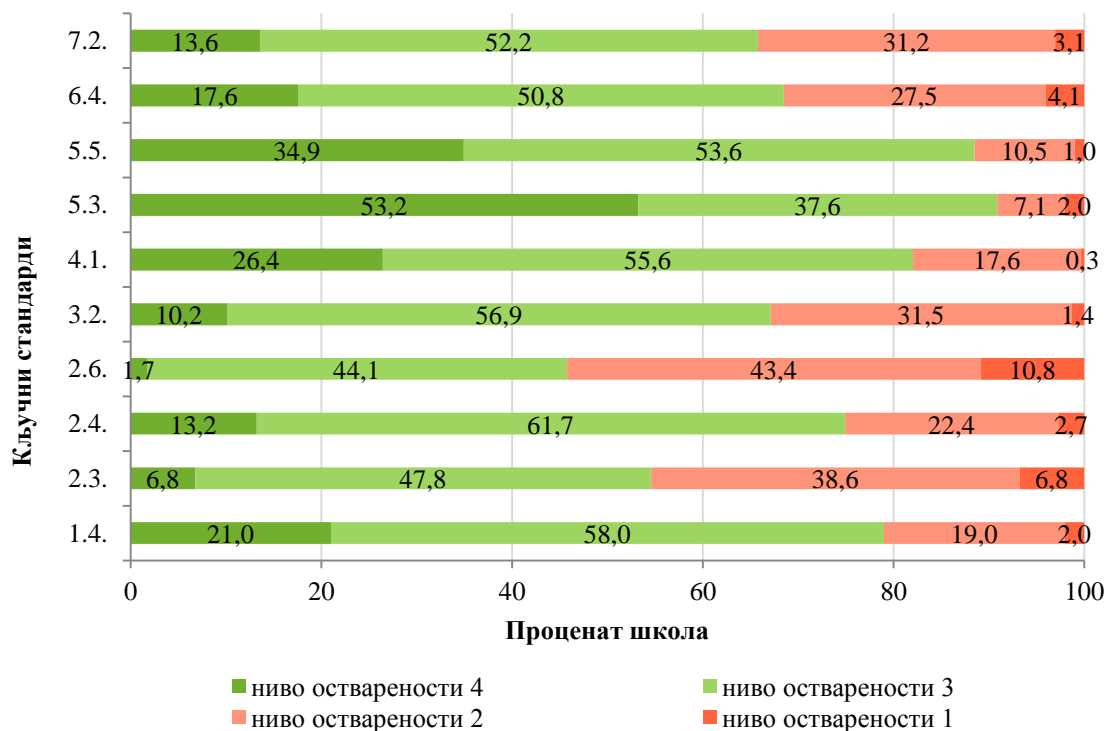
На Графикону 24 може се видети дистрибуција опште оцене на скупу вреднованих установа. Две трећине основних школа су у категорији школа у којима се добро ради (оцене 3 и 4), при чему доминира оцена 3 (преко половине вреднованих школа). Трећина школа има оцену 2, док је најмање школа (2%) са најнижом оценом.

Графикон 24. Дистрибуција оцене општег квалитета

Када су у питању приоритети развоја школа, изражени кроз групу кључних стандарда који су исти за све школе, утврђено је да је просечна оцена десет **кључних стандарда** незнатно виша у односу на просечну оцену општег квалитета рада и износи **2,9**. Ради јаснијег увида, на Графикону 25 приказана је дистрибуција оцена на кључним стандардима.

Графикон 25. Дистрибуција нивоа остварености кључних стандарда

Увидом у претходни графикон, може се уочити да су кључни стандарди из области Етос (5.3. и 5.5.) најлакше оствариви и да око 90% школа добија оцену 3 или 4 на овим стандардима. На стандарду 5.3, који се односи на процену укупне безбедности у школама, преко 50% школа добија највишу оцену (ниво остварености 4). Стандард 2.6. је најтеже остварив и њега више од половине вреднованих школа не остварује, тј. добија 1 или 2 као оцене, при чему је на овом стандарду највише школа добило оцену 1 (10,8%). То значи да, као и у узорку школа које су вредноване у првој години, формативно оцењивање није у довољној мери постало саставни део образовно-васпитног процеса иако је препознато као приоритет у прописима и стратешким документима.

Када је реч о **изабраним стандардима**, просечна оцена износи **3,2**. То би значило да школе, на стандардима који представљају њихову специфичност у смислу актуелног ангажовања, претходних резултата или планова развоја, добијају нешто више оцене у односу на остале стандарде.

Јаснији увид у дистрибуцију оцена кључних, изабраних и свих стандарда пружа наредна табела.

Табела 5. Дистрибуција нивоа остварености кључних, изабраних и свих стандарда

Ниво остварености	Стандарди					
	кључни		изабрани		сви	
	број	%	број	%	број	%
1	101	3,4	22	1,5	335	3,8
2	734	24,9	136	9,3	1.834	20,7
3	1.529	51,8	780	53,1	4.431	50,1
4	586	19,9	532	36,2	2.241	25,3

Расподела оцена по категоријама стандарда указује да постоји сличност у смислу да је у свим групама стандарда најзаступљенија оцена 3 (изнад 50%), а најмање заступљена оцена 1. Ипак, може се приметити да приближнију расподелу имају кључни и сви стандарди, док у групи изабраних стандарда доминирају оцене које представљају виши ниво остварености стандарда (оцене 3 и 4).

Да би се утврдило да ли постоји разлика у дистрибуцији оцена између кључних и изабраних стандарда, спроведен је Хи-квадрат тест. Анализа је показала да се две дистрибуције статистички значајно разликују ($\chi^2=238,528$, $df=3$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,223$). Код изабраних стандарда је релативно већа заступљеност оцене 4 (стандард остварен на највишем нивоу), а релативно мања заступљеност оцена 1 и 2 у односу на очекиване вредности, док је обрнута ситуација код кључних стандарда. Овај налаз се може објаснити тенденцијом тимова да за изабране стандарде бирају оне за које очекују да ће добити највишу оцену (4). Овакав приступ у избору стандарда имао је за последицу да су школе добијале нешто боље оцене општег квалитета рада, јер су то омогућавале процене изабраних стандарда, што не би био случај да су процењивали само на основу кључних стандарда.

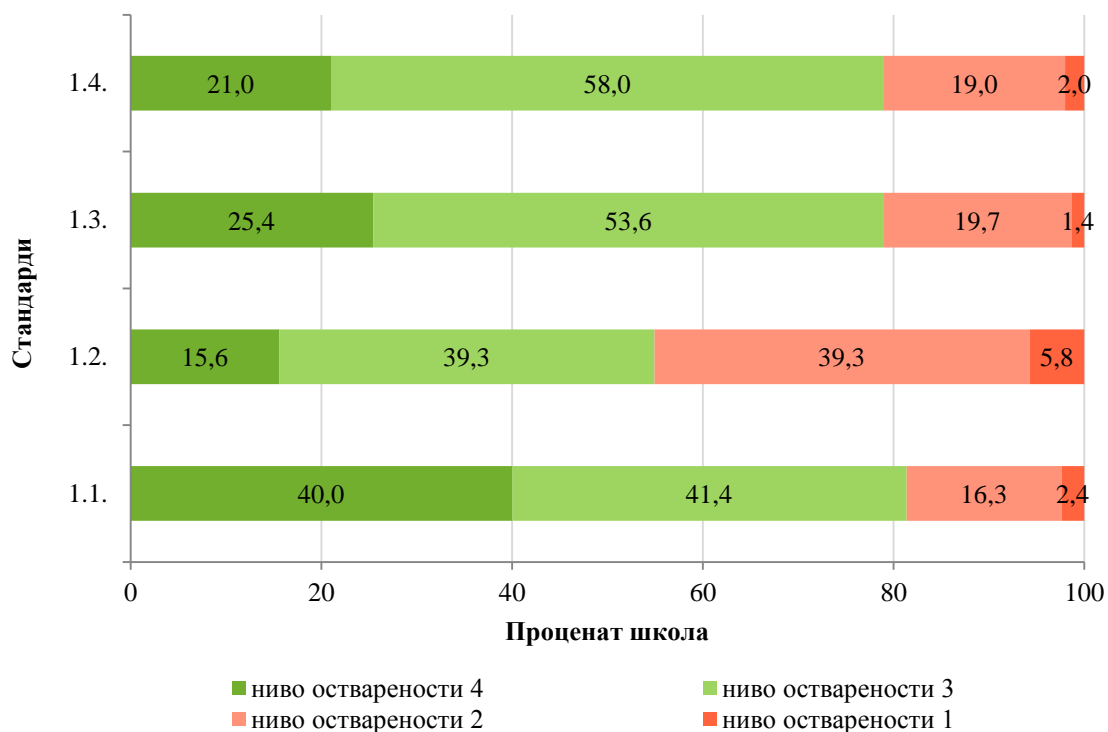
2.2. Резултати вредновања квалитета појединачних области

Наредне анализе се односе на оствареност стандарда у оквиру сваке области квалитета рада школа. Најпре се за сваку област квалитета дају основне информације о аспектима вредновања (шта је предмет вредновања), а резултати се приказују графички на следећи начин: са две нијансе зелене боје означен је укупан проценат школа које су оствариле одговарајући стандард (ниво остварености 3 и 4), а са две нијансе црвене боје означен је укупан проценат школа које нису оствариле стандард (ниво остварености 1 и 2). Осим тога, графички прикази омогућавају и добијање прецизније слике о расподели нивоа остварености од 1 до 4. Сваки ниво приказан је посебном бојом (према легенди испод графика).

Област квалитета – Школски програм и годишњи план рада школе

Четири стандарда у овој области односе се на доследну примену прописа и функционално планирање и програмирање рада у школи на више нивоа и у више области. Осим тога, поједини показатељи квалитета говоре о томе да ли се у школи примењују стандарди постигнућа у раду и да ли се у програмирању рада уважавају различите потребе ученика.

Графикон 26. Област 1: Школски програм и годишњи план рада – оствареност стандарда

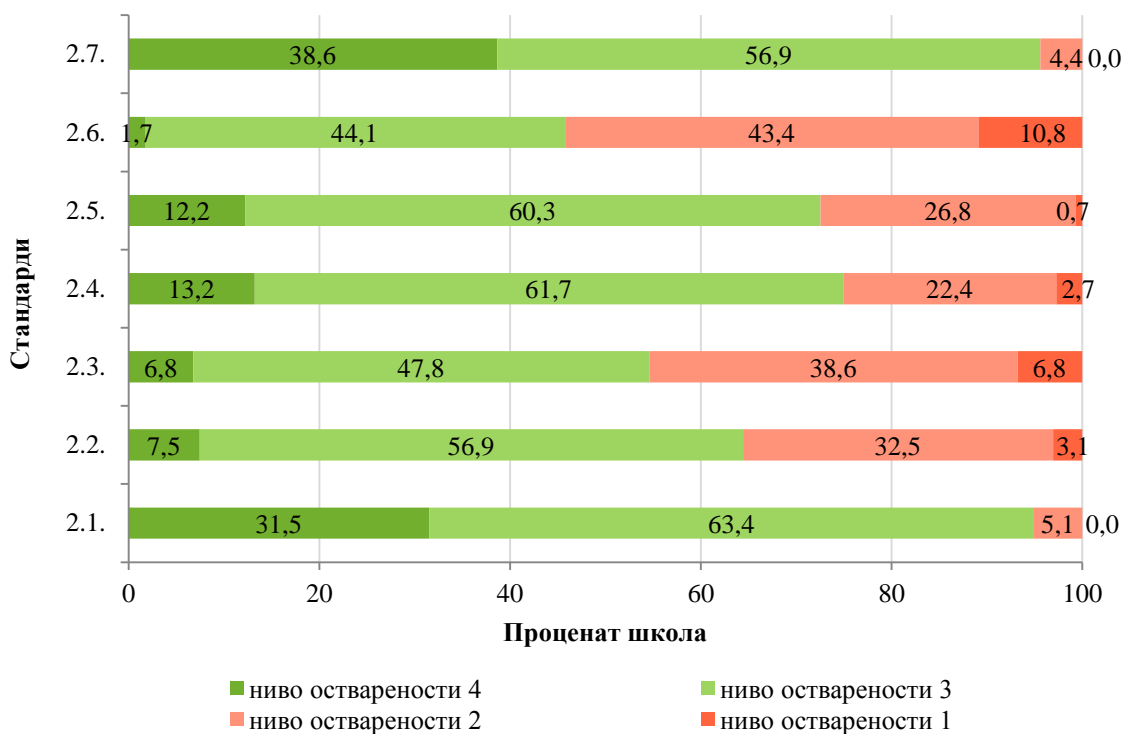
Према расподели приказаној на Графикону 26 може се закључити да преко половине школа из овог скупа остварује сваки од четири стандарда (оцене 3 и 4). У целини гледано, основне школе су најслабије у међусобном усклађивању елемената школског програма и годишњег плана рада школе (1.2), а најуспешније у усклађивању школског програма и годишњег плана рада са прописима (1.1).

С друге стране, када се дати приказ посматра на четири нивоа остварености, највише је основних школа које за стандарде из ове области добијају оцену 3. На поменутом стандарду 1.1. највећи проценат школа добија оцену 4, док оцену 1 највећи проценат вреднованих установа добија на стандарду 1.2. Најниже оцене за појединачне стандарде ретко се дају, што може указивати на потребу подизања нивоа захтева, будући да постоје сазнања да се у школама на планирање и програмирање углавном гледа као на административну меру, а не као на услов за квалитетан рад.

Област квалитета – Настава и учење

На основу процене остварености седам стандарда у овој области добијају се релевантне информације о адекватности дидактичко-методичког поступања наставника, о процесу и резултатима учења на часовима, о техникама учења, о прилагођавању наставе различитим образовно-васпитним потребама ученика, о конструкцији знања на часу, о управљању процесом учења, о оцењивању које је у функцији учења и о атмосфери за учење на часу.

Графикон 27. Област 2: Настава и учење – оствареност стандарда

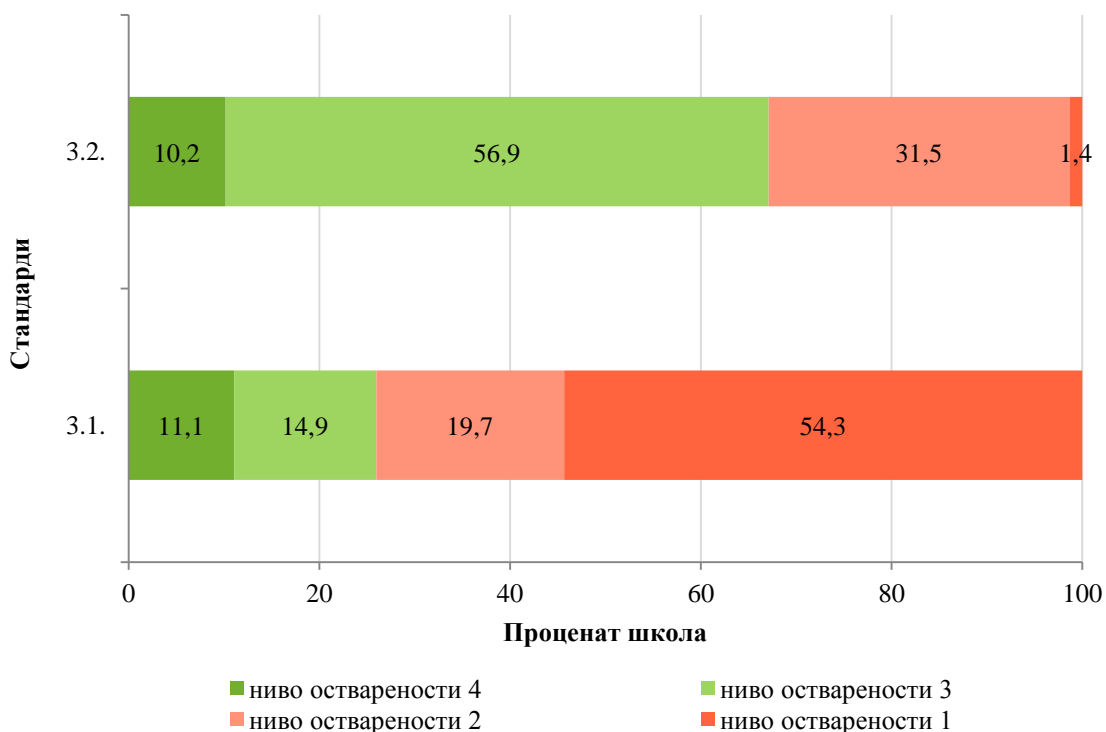
На Графикону 27 може се уочити да су готово сви стандарди из области Настава и учење остварени у најмање половини вреднованих установа (оцене 3 и 4). Најбоље су остварени стандарди 2.7. (стварање подстицајне атмосфере на часу) и 2.1. (адекватност дидактичко-методичких решења) који су у скоро свим школама достижни на нивоу 3 или 4. Стандарди 2.6. (вредновање које је у функцији учења) и 2.3. (индивидуализовани приступ у раду) јесу стандарди који су у овој групи школа најтеже оствариви у области Настава и учење, јер је приближно тек свака друга установа добила оцену 3 или 4. Остали стандарди су остварени у више од две трећине школа.

Нешто мање од 40% школа остварује стандарде 2.1. и 2.7. на највишем нивоу (оцена 4), при чему ниједна школа није оцењена најнижом оценом. Највећи проценат школа са оценом 1 је на стандарду 2.6. (10,8%).

Област квалитета – Постигнућа ученика

У овој области квалитета процењује се ниво и квалитет образовних постигнућа у односу на донете стандарде постигнућа и вреднује се допринос школе успеху свих ученика. У оцењивању два стандарда користе се подаци о резултатима на завршном испиту, подаци о успеху ученика на такмичењима, подаци о успеху ученика који уче према ИОП-у и други квантитативни и квалитативни показатељи образовног напретка ученика у школи.

Графикон 28. Област 3: Образовна постигнућа ученика – оствареност стандарда

На Графикону 28 може се уочити да је стандард 3.2. (допринос школе успешности ученика) у много већој мери остварен (67,1%) него што је то случај са стандардом 3.1. (степен остварености образовних стандарда), који је остварен тек у 26% школа. На стандарду 3.1. је више од половине школа оцењено оценом 1 (54,3%).

У тумачењу овог налаза потребно је имати у виду чињеницу да се оствареност стандарда 3.1., за разлику од свих осталих стандарда, углавном процењује у односу на бројчане показатеље из извештаја школа са завршног испита. Ради се о нормама које су

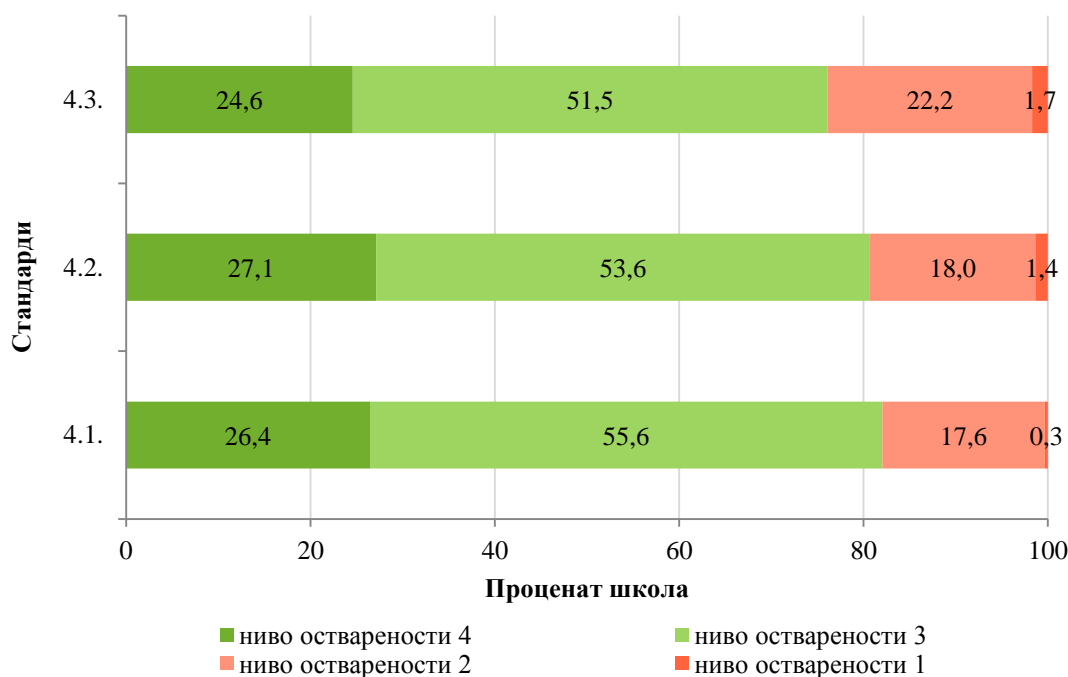
постављене на више нивоа, а које се посматрају кумулативно, што мали број школа остварује. Поред тога, ово је једини стандард који се процењује само на основу квантитативних показатеља, због чега се субјективност у процењивању своди на најмању могућу меру.

Према расподели нивоа остварености за стандард 3.2. може се закључити да већина основних школа у Србији може дати већи допринос образовним постигнућима ученика него што то сада чини, јер трећина вреднованих установа не остварује овај стандард. Ако се узму у обзир сви системски напори да се школа учини одговорнијом за образовна постигнућа ученика, онда не можемо бити задовољни резултатом вредновања. Према проценама евалуатора, у овом узорку се само 10% школа перципира као главни чинилац образовног напретка ученика (стандард је остварен на највишем нивоу).

Област квалитета – Подршка ученицима

Стандарди квалитета који се односе на подршку ученицима обухватају спектар активности за које су одговорни различити актери у школи. Ови стандарди су основа за процену да ли је подршка ученицима у школи планирана и организована, да ли се реализује континуирано, да ли се води рачуна о квалитету подршке личном развоју ученика и да ли и на ком нивоу функционише систем подршке деци из осетљивих група.

Графикон 29. Област 4: Подршка ученицима – оствареност стандарда

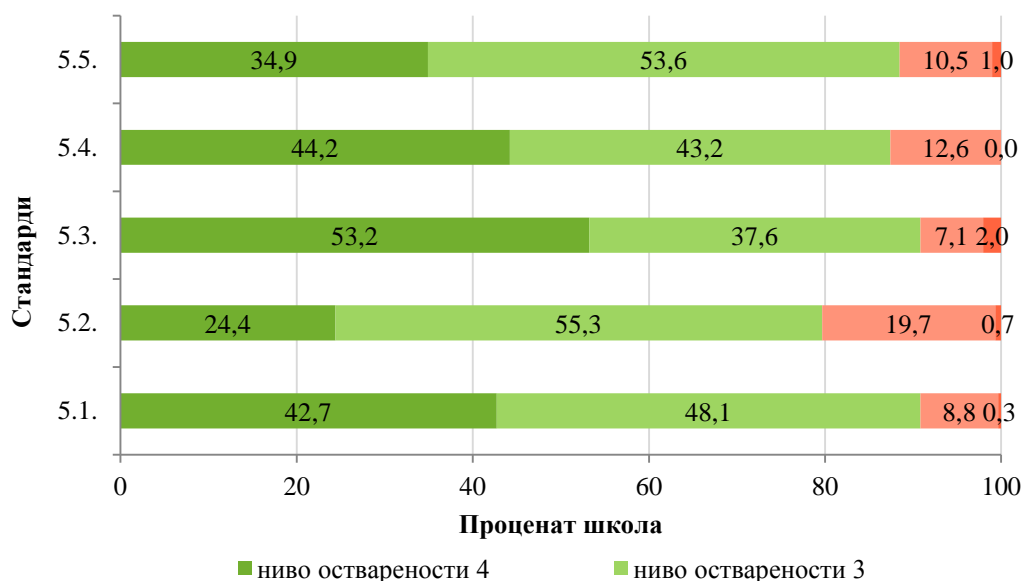
На Графикону 29 може се уочити да су сва три стандарда ове области остварена у преко три четвртине школа. Свака четврта школа на сва три стандарда добија оцену 4, док је јако мали број оних вреднованих установа које добијају оцену 1. Чињеница да више од половине вреднованих школа остварује ове стандарде на нивоу 3 указује на потребу за унапређивањем подршке ученицима.

Преовлађујуће позитивне процене о раду школа у овој области могу се објаснити континуираним мерама на системском нивоу које имају за циљ развој инклузивности установа кроз школску културу, политику и праксу. Треба имати у виду да су све школе добиле веома прецизну регулативу на основу које раде, затим „пакет обука“ и бројне стручне материјале који су им били основа за осмишљавање подршке ученицима.

Област квалитета – Етос

Стандарди у овој области квалитета описују пожељан степен безбедности за све учеснике у образовно-васпитном процесу, степен демократизације односа свих учесника у школи, промовисање резултата ученика и наставника, систем заштите од насиља, развој инклузивне и антидискриминативне културе и степен и квалитет сарадње. Специфичност у вредновању ове области је у томе што је потребно да се веома пажљиво укрсте различити поступци у процењивању да би се добила објективна слика о понашањима учесника и комуникацијама које остварују, које нису увек јасно видљиве. Будући да је пажња у спољашњем вредновању доминантно усмерена на имплицитне доказе квалитета, вредновање ове области представља веома сложен задатак за евалуатора.

Графикон 30. Област 5: Етос – оствареност стандарда

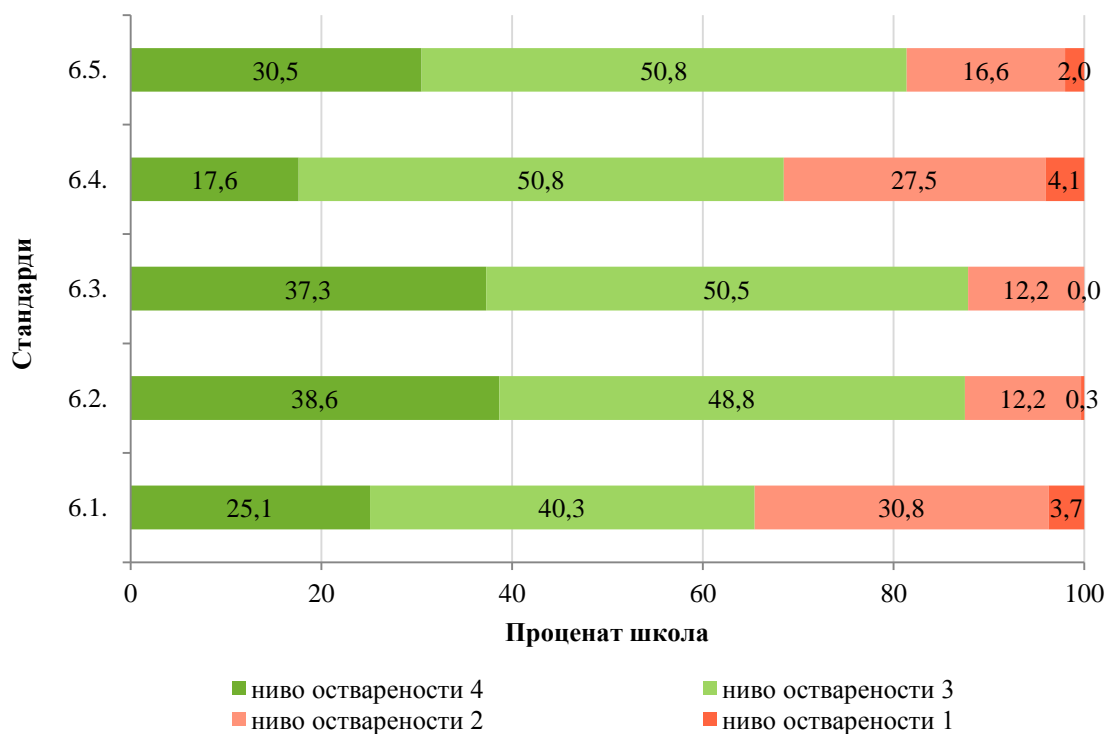
На Графикону 30 може се уочити да су у најмање 80% школа сви стандарди из области Етос остварени. Стандард 5.3. (безбедност у школи) је у преко 50% школа остварен на највишем нивоу, што је у колизији са подацима који говоре о порасту различитих видова насиља, чак и на млађем школском узрасту. Највише простора за унапређивање има у односу на захтеве садржане у стандарду 5.2. (подршка и промоција резултата ученика и наставника) јер, у односу на остале стандарде, само четвртина школа има највишу оцену на овом стандарду, а 20% школа није остварило овај стандард.

Према добијеним резултатима вредновања могло би се закључити да су школе из узорка демократске институције у којима се негују толеранција и промоција највиших вредности, што није у пуној сагласности са резултатима неких других истраживања у овој области и резултатима праћења од стране просветних саветника и инспектора.

Област квалитета – Организација рада и руковођење

Укупно пет стандарда у овој области односе се на вредновање рада директора кроз планирање, организацију, руковођење, контролу и јасно експлицирану лидерску улогу директора. Осим тога, овим стандардима процењује се степен развијености и функционисање система за праћење и вредновање квалитета рада у школи.

Графикон 31. Област 6: Организација рада школе и руковођење – оствареност стандарда

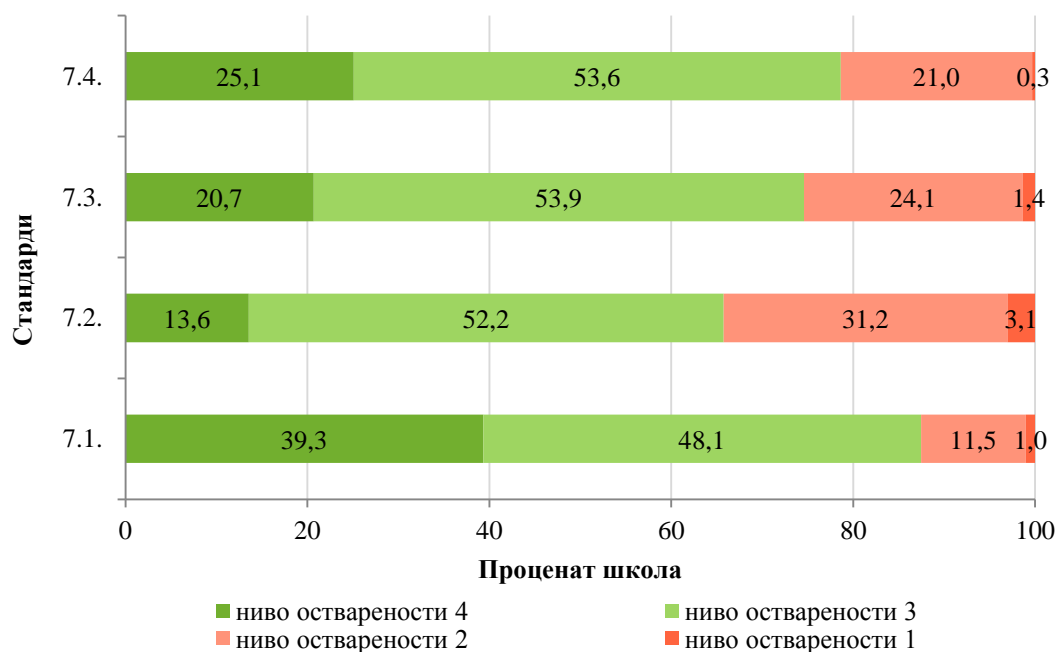

На Графикону 31 може се уочити да су бар у две трећине школа сви стандарди Области 6 остварени (оцене 3 или 4). Ипак, стандарди 6.2. (улога директора у организацији рада школе) и 6.3. (улога директора у унапређивању рада школе) јесу у већој мери остварени (преко 85%) у односу на остале стандарде из ове области и највећи проценат школа на овим стандардима добија највишу оцену. С друге стране, више од трећине школа не остварује стандарде 6.1. (усклађеност планирања и програмирања) и 6.4. (систем за праћење и вредновање), при чему је код ова два стандарда присутан и највећи проценат школа са оценом 1. Овај налаз у сагласности је са налазима о потреби функционалнијег планирања рада у школама и са налазом о неразвијеним системима за праћење напредовања ученика (видети анализе у областима Школски програм и годишњи план рада и Настава и учење).

Област квалитета – Ресурси

Четири стандарда се односе на укупне људске, техничке, материјалне, просторне и друге ресурсе у школи. Осим процене која се односи на степен испуњености постојећих норматива, процењује се и функционална употреба постојећих ресурса. Евалуатори посебно вреднују напоре и иницијативе школе у обезбеђивању ресурса за унапређивање рада школе, уз уважавање ширих контекстуалних услова у којима школа функционише (развијеност региона, мултиетничност, социодемографска структура).

Графикон 32. Област 7: Ресурси – оствареност стандарда

На Графикону 32 може се уочити да су у већини школа сви стандарди остварени. Ипак, стандард 7.1. (обезбеђеност људских ресурса) у највећој мери је остварен (87,4%) у односу на остала три стандарда, а и скоро 40% школа има остварен овај стандард на највишем нивоу. Остала три стандарда у преко 50% вреднованих установа остварена су на нивоу 3. С друге стране, на стандарду 7.2. (професионални развој запослених) постоји највећи проценат школа са оценом 1, као и школа са оценом 2.

У целини гледано, могло би се закључити да различите врсте ресурса нису препрека за редовно функционисање и унапређивање рада школе. Важно је и то што су школе успеле да обезбеде адекватан наставни кадар, што је неопходна основа за постављање захтева који се односе на развој. С друге стране, процена функционалне употребе ресурса за унапређивање образовно-васпитног рада указује на видљиве напоре наставника у обогаћивању наставног рада, што није у сагласности са проценама квалитета наставе, посебно на појединим стандардима и са утврђеним доприносом људских ресурса унапређивању рада школе

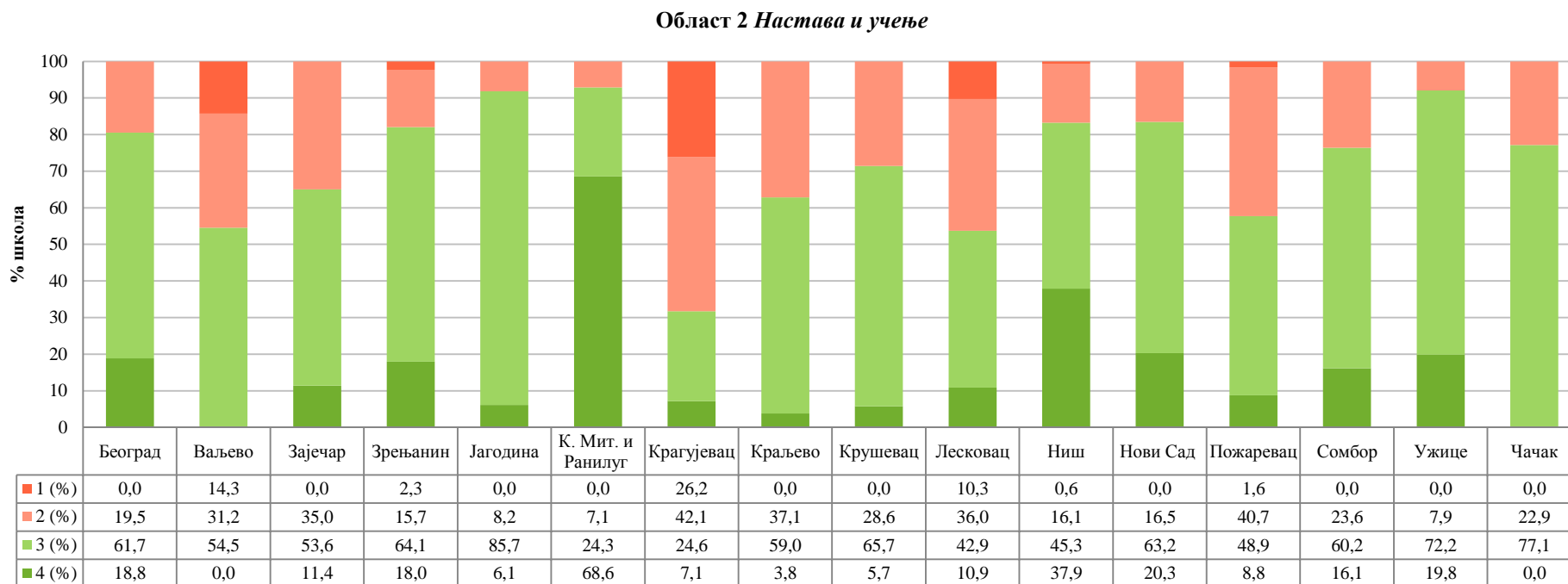
2.3. Резултати вредновања у области квалитета Настава и учење

Из разлога који су наведени и образложени за прву годину вредновања, и у другој години вредновања посебна пажња у извештају посвећује се анализи квалитета наставе и учења у школама чији је рад вреднован. За област у целини и за сваки од седам стандарда квалитета дати су графички прикази процена спољашњих евалуатора у овом узорку основних школа. Процене квалитета наставе и учења приказане су за сваку школску управу да би се омогућила што прецизнија слика о актуелном стању, али и о потребама школа у одређеним деловима државе.

На Графикону 33 приказана је расподела процена спољашњих евалуатора за свих седам стандарда у области Настава и учење. Графички приказ даје могућност да се види како су распоређене процене у односу на четири нивоа остварености стандарда. Тако се за сваку школску управу може видети у ком проценту се сваки ниво остварености (од 1 до 4) појављивао у проценама спољашњих евалуатора.

У Прилогу 2 овог извештаја дати су посебни прикази за сваки од седам стандарда у овој области из којих се може видети проценат школа у свакој школској управи које су оствариле конкретан стандард на одговарајућем нивоу.

Графикон 33. Расподела нивоа остварености свих стандарда у области Настава и учење по школским управама – основне школе

У свим школским управама, осим у Крагујевцу, преовлађују оцене које нам указују на оствареност стандарда у овој области (оцене 3 и 4). У већини школских управа је оцена 3 доминантна на анализираним стандардима. Судећи по проценту највиших оцена, може се закључити да је у Школској управи Косовска Митровица и Ранилуг настава на високом нивоу квалитета (скоро 70% највиших оцена на стандардима у овој области). У Школској управи Ниш се такође уочава висок проценат највиших оцена (скоро 40%), а у Београду, Зрењанину, Новом Саду и Ужицу је скоро свака пета оцена на поменути стандардима највиша оцена. Поред Школске управе Крагујевац, нешто већи проценат неостварених стандарда ове области је у Ваљеву, Лесковцу и Пожаревцу.

2.4. Сумарни резултати вредновања рада основних школа

У другој години примене националног оквира за вредновање квалитета рада образовно-васпитних установа обухваћено је 295 основних школа, што је за 38 више него у првој години. За овај скуп установа утврђена је **просечна оцена општег квалитета 2,8** (најмања оцена је 1, а највећа 4), што је готово идентично просечној оцини за прву годину вредновања. Оцену 3 добило је више од половине вреднованих школа, а у групи добрих школа (оцене 3 и 4) јесте две трећине вреднованих школа. Само 2% школа добило је најнижу оцену (1), а остало су основне школе које су добиле оцену 2. Примећује се да постоји веома слична расподела оцена за основне школе као у првој години вредновања.

Основне школе у овом скупу на десет кључних стандарда имају нижу просечну оцену (2,8) него на пет изабраних стандарда (3,2). То значи да евалуатори процењују да су школе успешније у оним аспектима рада које их чине препознатљивим у средини, него у аспектима рада који су на нивоу система одређени као приоритетни.

Резултати вредновања показују да у раду школа постоје недостаци у једној или више области квалитета. И ове године је потврђено да је највише подршке школама потребно у остваривању квалитетне наставе и у обезбеђивању услова да се подстакне бољи образовни учинак ученика.

У односу на појединачне области квалитета, основне школе су показале да у свакој области постоје одређени аспекти рада које би требало одредити као приоритете за побољшање.

У **планирању и програмирању рада** основне школе показују резултате, али у већини њих главна школска документа захтевају одређена побољшања (највише је основних школа које за стандарде из ове области добијају оцену 3). У целини гледано, основне школе су најслабије у међусобном усклађивању елемената школског програма и годишњег плана рада школе, а најуспешније у усклађивању школског програма и годишњег плана рада са прописима.

Област **Настава и учење** у најмање половини вреднованих основних школа процењена је на нивоу 3 или 4, што значи да преовлађују добра решења или примери добре праксе. Евалуатори су највише задовољни атмосфером на часу и избором дидактичко-методичких решења. Овај налаз у извесној мери може бити доведен у питање када се упореди са налазима о примени индивидуализованог приступа у раду са ученицима и примени формативног праћења напредовања ученика. Поставља се питање: да ли се дидактичко-методичка решења могу оценити као адекватна ако се на часовима недовољно пажње поклања индивидуалним потребама ученика?

Када су у питању **образовна постигнућа ученика**, пред вреднованим школама је још много изазова. Процењено је да постоји видљив допринос школа образовном напретку ученика, али је, с друге стране, образовни учинак, мерен успехом на завршном испиту, недовољно видљив у већини основних школа. У тумачењу овог налаза потребно је имати у виду чињеницу да се оствареност стандарда о резултатима на завршном испиту, за разлику од свих осталих стандарда, углавном процењује у односу на бројчане показатеље. Ради се о нормама које су постављене на више нивоа, а које се посматрају кумулативно, што мали број школа остварује. Поред тога, ово је једини стандард који се процењује само на основу квантитативних показатеља, због чега се субјективност у процењивању своди на најмању могућу меру.

Подршка ученицима у овом узорку школа процењена је као добра у преко три четвртине школа. Свака четврта школа на сва три стандарда добија оцену 4, док је веома мали број оних вреднованих установа које добијају оцену 1.

У области квалитета која се односи на укупни **етос у школи**, према проценама екстерних евалуатора, можемо бити веома задовољни утврђеним стањем (у најмање 80% школа сви стандарди су остварени). То би требало да значи да у нашим основним школама нема проблема у вези са безбедношћу ученика, комуникацијом и сарадњом на више нивоа. Међутим, резултати рада других служби, као што је инспекција, показују да је пред нашим основним школама још увек много задатака кроз које ће бити операционализоване активности за унапређивање безбедности ученика и развој вршњачке сарадње и толеранције.

Организација рада и руковођење у школама, према резултатима вредновања, у многоме зависе од рада директора. У 85% вреднованих основних школа утврђено је да су директори веома успешни у организацији активности и да својим радом доприносе унапређивању рада установе. С друге стране, за више од трећине школа утврђени су недостаци у усклађивању планирања и програмирања и недовољна развијеност интерних система за праћење и вредновање. У том смислу може се поставити питање о објективности процена које се односе на рад директора, јер се од њих очекује да обезбеде квалитет планирања и праћења реализације школских активности које ће осигурати континуиран развој установе.

Вредноване основне школе углавном су успеле да обезбеде материјално-техничке **ресурсе** и стручан наставни кадар. Према резултатима вредновања, могло би се закључити да постоје видљиви напори наставника у обогаћивању наставног рада. То није у сагласности са проценама квалитета наставе, посебно на појединим стандардима и са утврђеним доприносом људских ресурса унапређивању рада школе. Професионалном развоју наставника у вреднованим школама потребно је посветити више пажње, јер је утврђен значајан број школа које не остварују овај стандард.

3. Резултати спољашњег вредновања рада средњих школа

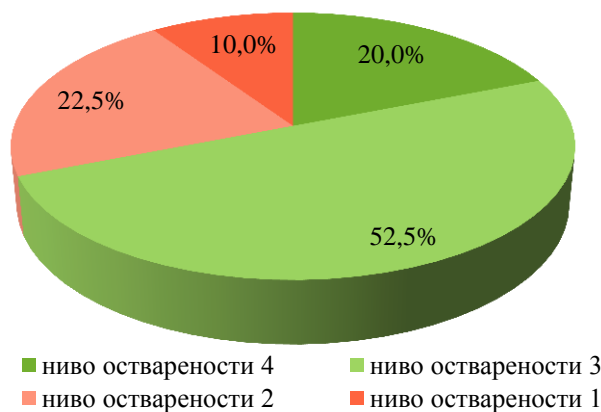
Резултати спољашњег вредновања рада средњих школа, у већини анализа, приказани су заједно за средње стручне и уметничке школе са једне, и гимназије са друге стране. Посебан приказ за ове две скупине установа даје се приликом интерпретације опште оцене квалитета рада школа.

3.1. Оцена општег квалитета рада школа

У односу на критеријуме квалитета који предвиђају четворостепену скалу за оцењивање, **просечна оцена општег квалитета рада** школа у овом скупу вреднованих средњих школа износи **2,9**.

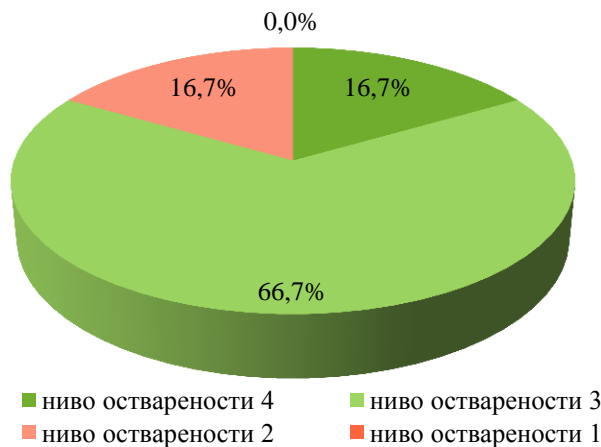
На Графикону 34 може се видети дистрибуција опште оцене на скупу вреднованих установа. Преко 70% школа има општу оцену 3 или 4, која их сврстава у категорију школа у којима се добро ради, при чему доминира оцена 3 (више од половине вреднованих установа). Скоро четвртина средњих школа има оцену 2, а 10% школа има најнижу оцену.

Графикон 34. Дистрибуција оцене општег квалитета – средње школе

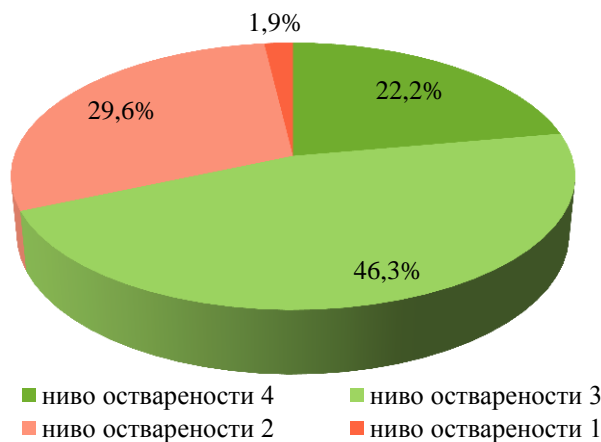

Уколико се анализирају опште оцене квалитета према типу школа, расподела оцена је слична за гимназије и стручне школе, што се може видети на графиконима 35 и 36. Оно што је заједничко јесте доминација оцене 3 у оба типа школа, с тим што је у гимназијама оцена 3 заступљенија за око 20%. Поред тога, оба типа школа у занемарљивом броју добијају оцену 1 (ниједна гимназија и једна стручна школа). Процентуална заступљеност оцена 2 и 4 се разликује у смислу да је у средњим стручним и уметничким школама више оцена 2 него оцена 4, а у групи гимназија је подједнак број оних које су добиле оцене 2 и 4.

Графикон 35. Дистрибуција оцене општег квалитета рада – гимназије

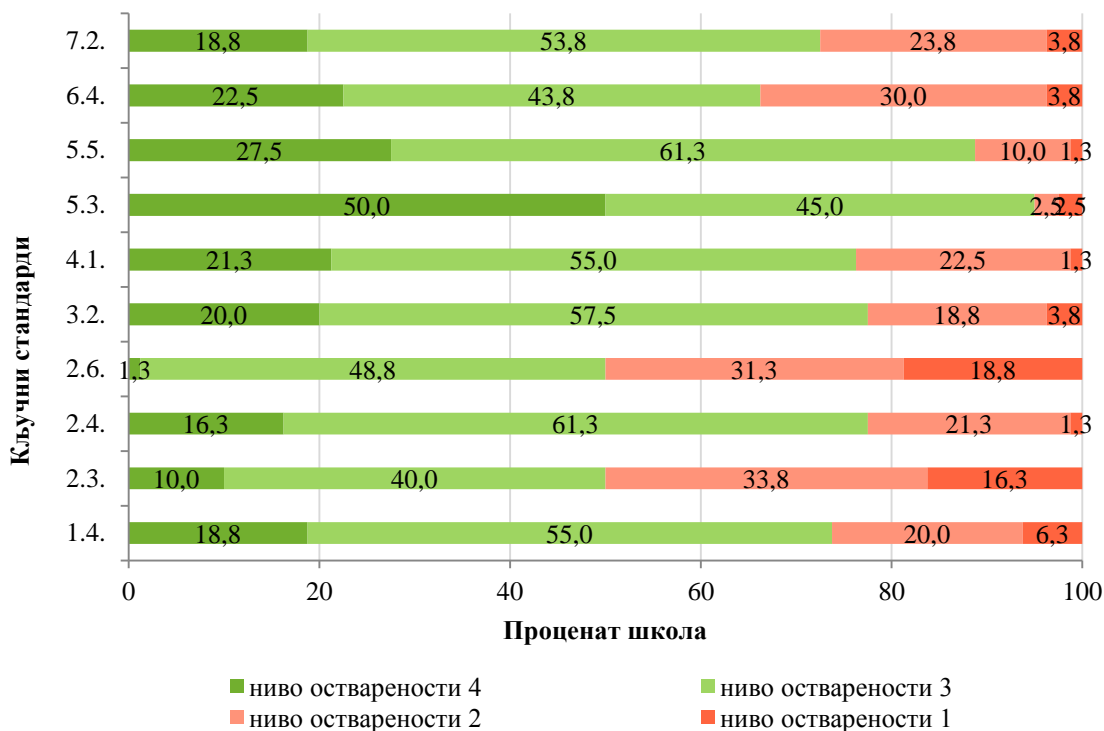

Графикон 36. Дистрибуција оцене општег квалитета рада – стручне и уметничке школе

Када су у питању приоритети развоја школа, изражени кроз групу кључних стандарда који су исти за све школе, утврђено је да је просечна оцена десет **кључних стандарда** иста као и просечна оцена општег квалитета рада свих средњих школа које су вредноване и износи **2,9**. Нешто јаснији увид у дистрибуцију оцена на кључним стандардима приказан је на наредном графикону.

Графикон 37. Дистрибуција нивоа остварености кључних стандарда

Увидом у претходни графикон, може се уочити да су стандарди из области Етос (5.3. и 5.5.) најлакше оствариви и да око 90% школа добија оцену 3 или 4 на овим стандардима. Неопходно је нагласити да на стандарду 5.3. оцену 4 добија 50% школа. Стандарди 2.6. и 2.3. најтеже су оствариви, јер их 50% вреднованих школа не остварује, тј. добија 1 или 2 као оцене, а поред тога на ова два стандарда има и највише оцена 1.

Када је реч о **изабраним стандардима**, просечна оцена је виша од просечне опште оцене квалитета рада школа и просечне оцене на кључним стандардима и износи **3,3**. То би значило да школе на овој групи стандарда, која би требало да представља специфичности школе у односу на њено актуелно ангажовање, претходне резултате или планове развоја, добијају нешто више оцене у односу на остале стандарде.

Јаснији увид у дистрибуцију оцена кључних, изабраних и свих стандарда пружа наредна табела.

Табела 6. Дистрибуција нивоа остварености кључних, изабраних и свих стандарда

Ниво остварености	Стандарди					
	кључни		изабрани		сви	
	број	%	број	%	број	%
1	47	5,9	4	1,0	83	3,6
2	171	21,4	18	4,5	452	19,5
3	417	52,1	229	57,4	1158	50,0
4	165	20,6	148	37,1	625	27,0

Расподела оцена по категоријама стандарда указује да постоји сличност у смислу да је у свим групама стандарда најзаступљенија оцена 3 (око 50%), а најмање заступљена оцена 1. Ипак, може се приметити да приближнију расподелу имају кључни и сви стандарди, док у групи изабраних стандарда доминирају оцене које представљају виши ниво остварености стандарда (оцене 3 и 4).

Да би се утврдило да ли постоји разлика у дистрибуцији оцена између кључних и изабраних стандарда, спроведен је Хи-квадрат тест. Анализа је показала да се две дистрибуције статистички значајно разликују ($\chi^2=91,916$, $df=3$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,277$). Код изабраних стандарда је релативно већа заступљеност оцене 4 (стандард остварен на највишем нивоу), а релативно мања заступљеност оцена 1 и 2 у односу на очекиване вредности, док је обрнута ситуација код кључних стандарда. Налаз се може објаснити тенденцијом тимова да за изабране стандарде бирају оне за које очекују да ће добити највишу оцену (4). Овакви поступци су имали за последицу да су школе добијале нешто боље оцене општег квалитета рада него што би то био случај само на основу кључних стандарда.

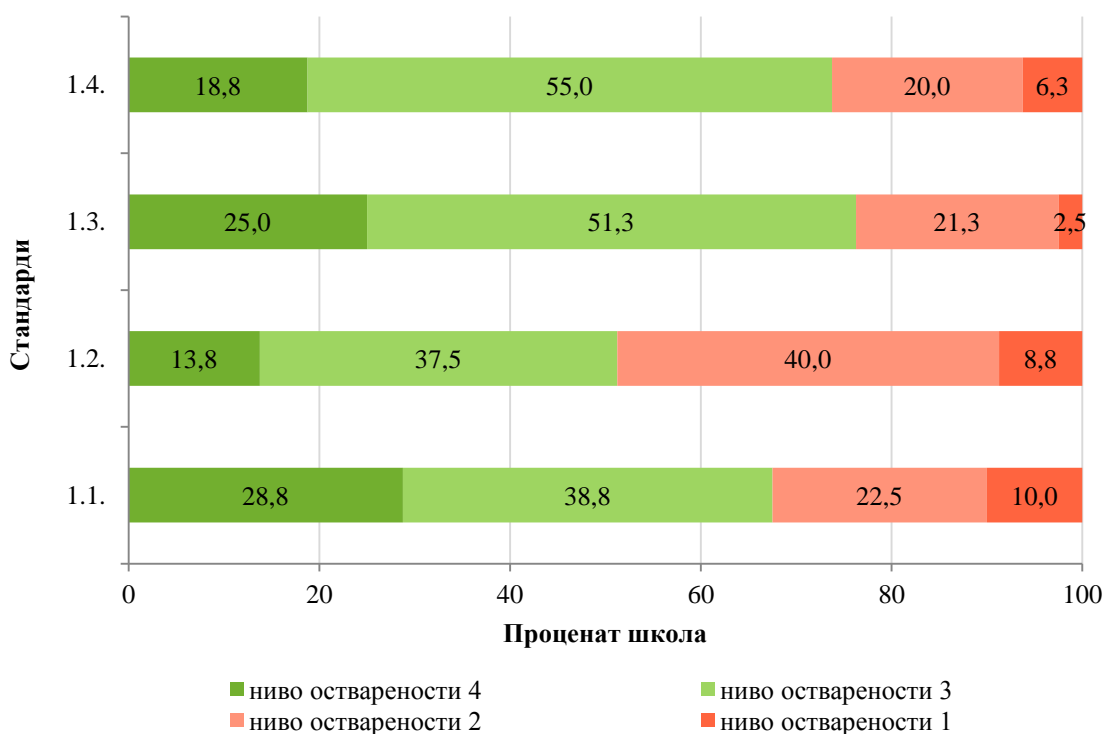
3.2. Резултати вредновања квалитета појединачних области

Као и код основних школа, за сваку област квалитета која се односи и на средње школе дате су основне информације о аспектима вредновања (шта је предмет вредновања), а резултати су приказани графички на следећи начин: са две нијансе зелене боје означен је укупан проценат школа које су оствариле одговарајући стандард (ниво остварености 3 и 4), а са две нијансе црвене боје означен је укупан проценат школа које нису оствариле стандард (ниво остварености 1 и 2). Осим тога, графикон омогућава и добијање прецизније слике о расподели нивоа остварености од 1 до 4. Сваки ниво остварености приказан је посебном бојом (према легенди испод графикона).

Област квалитета – Школски програм и годишњи план рада школе

Четири стандарда у овој области односе се на доследну примену прописа и функционално планирање и програмирање рада у школи на више нивоа и у више области. Осим тога, поједини показатељи квалитета говоре о томе да ли се у школи примењују стандарди постигнућа у раду и да ли се у програмирању рада уважавају различите потребе ученика.

Графикон 38. Област 1: Школски програм и годишњи план рада – оствареност стандарда

Према расподели приказаној на Графикону 38 може се закључити да преко половине школа из представљеног скупа средњих школа остварује сваки од четири стандарда (оцене 3 и 4). У целини гледано, средње школе су најслабије у међусобном усклађивању елемената школског програма и годишњег плана рада школе (1.2), а најуспешније на стандарду 1.3, који се односи на остваривање циљева и стандарда образовања и васпитања које омогућава годишњи план рада школе (најзаступљенији су нивои остварености 3 и 4). Ова два податка су у колизији с обзиром на то да је усклађивање документације најлошије, а са друге стране остваривање циљева на основу те исте документације је најбоље процењено.

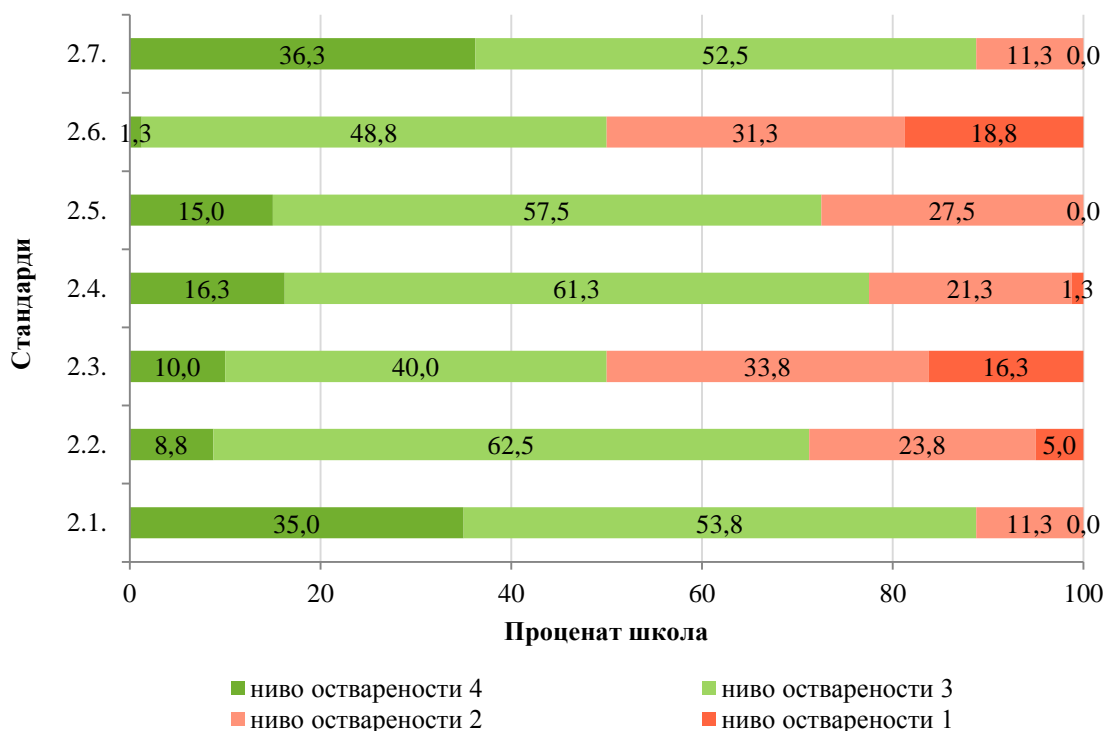
Уколико се дати приказ посматра на четири нивоа остварености, највише је основних школа које су ове стандарде оствариле на нивоу 3. На стандарду 1.1. највећи проценат школа, у односу на расподеле оцена на другим стандардима, добија оцену 4

(28,8%) и оцену 1 (10%). Најниже оцене за појединачне стандарде се ретко дају, што може указивати на потребу подизања нивоа захтева, будући да постоје сазнања да се у школама на планирање и програмирање углавном гледа као на административну меру, а не као на услов за квалитетан рад.

Област квалитета – Настава и учење

На основу процене остварености седам стандарда у овој области добијају се релевантне информације о адекватности дидактичко-методичког поступања наставника, о процесу и резултатима учења на часовима, о техникама учења, о прилагођавању наставе различитим образовно-васпитним потребама ученика, о конструкцији знања на часу, о управљању процесом учења, о оцењивању које је у функцији учења и о атмосфери за учење на часу.

Графикон 39. Област 2: Настава и учење – оствареност стандарда

На основу Графикона 39 најпре се може уочити да су стандарди из ове области остварени бар у 50% школа. Највише су остварени стандарди 2.1. (адекватност дидактичко-методичких решења) и 2.7. (стварање подстицајне атмосфере на часу) и то у скоро 90% школа. С друге стране, најмање остварени стандарди су 2.6. (вредновање је у функцији учења) и 2.3. који не остварује половина вреднованих школа. Остали стандарди су остварени у више од 70% школа. Трећина школа остварује стандарде 2.1. и 2.7. на

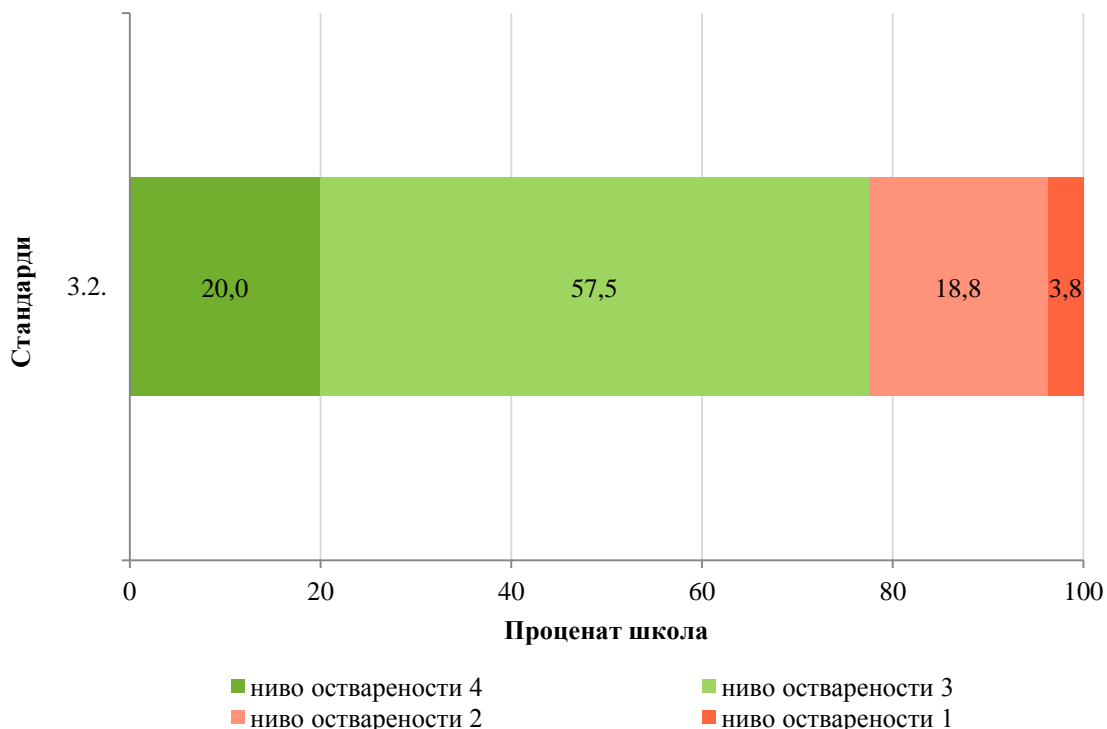
највишем нивоу (оцена 4), док је највећи проценат школа са оценом 1 на стандарду 2.6. (18,8%). На стандардима 2.1, 2.5. и 2.7. ниједна школа није добила најнижу оцenu.

У целини гледано, у узорку средњих школа највише простора за унапређивање има у односу на развој индивидуализоване наставе и формативног оцењивања, али и у аспекту управљања наставом у којој ће се примењивати различите технике учења на часу. Добијени налаз је очекиван, јер треба имати у виду иницијално образовање већине наставника у средњим школама, а посебно у стручним школама.

Област квалитета – Постигнућа ученика

У овој области квалитета, када су у питању средње школе, у процесу вредновања примењује се само стандард који се односи на допринос школе постигнућима ученика (3.2.). Стандард који се односи на оствареност донетих образовних стандарда (3.1.) примењиваће се тек када матура у средњој школи буде имала одлике екстерног испита на националном нивоу.

Графикон 40. Област 3: Образовна постигнућа ученика – оствареност стандарда

*Стандард 3.1. није могуће проценити јер не постоје стандардизовани тестови за крај средњег образовања.

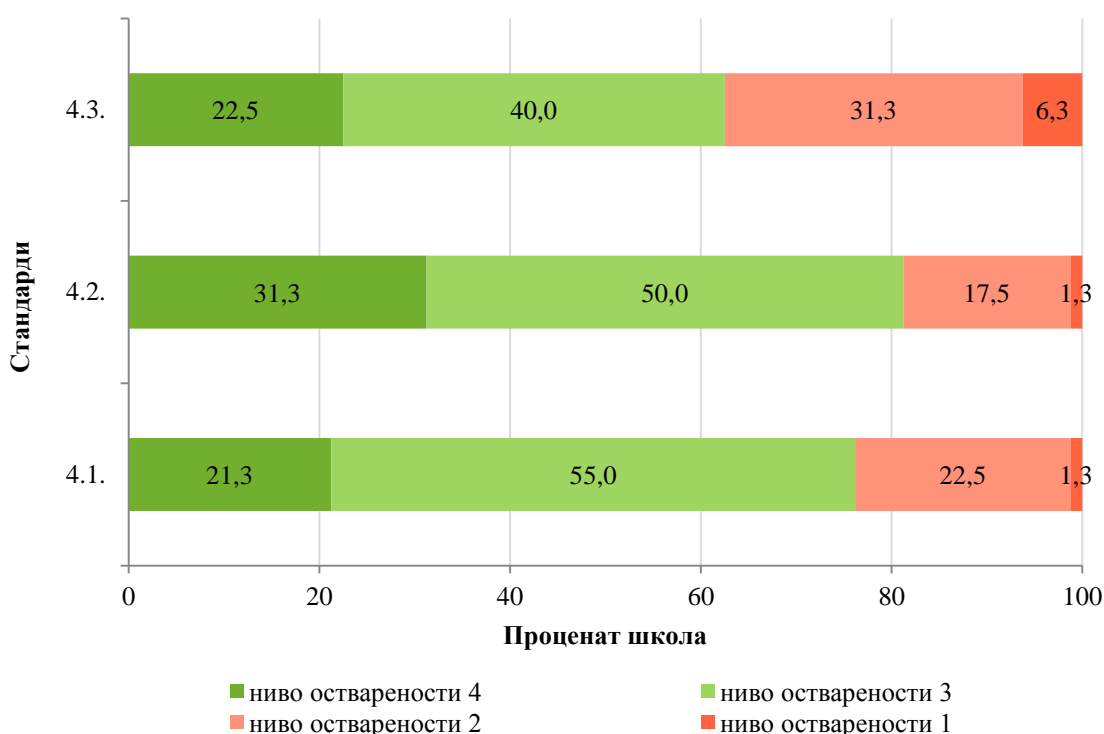
На Графикону 40 може се уочити да је стандард 3.2. остварен у 77,5% школа. Петина школа је на стандарду 3.2. добила највишу оцenu. С друге стране, забрињава то

што је процењено да 22,6% школа из узорка не пружа довољан допринос успешности ученика током школовања. Стога се намеће питање: да ли то значи да ученици више добијају од учења ван школе, него у школи?

Област квалитета – Подршка ученицима

Стандарди квалитета који се односе на подршку ученицима обухватају спектар активности за које су одговорни различити актери у школи. Ови стандарди су основа за процену да ли је подршка ученицима у школи планирана и организована, да ли се реализује континуирано, да ли се води рачуна о квалитету подршке личном развоју ученика и да ли и на ком нивоу функционише систем подршке деци из осетљивих група.

Графикон 41. Област 4: Подршка ученицима – оствареност стандарда

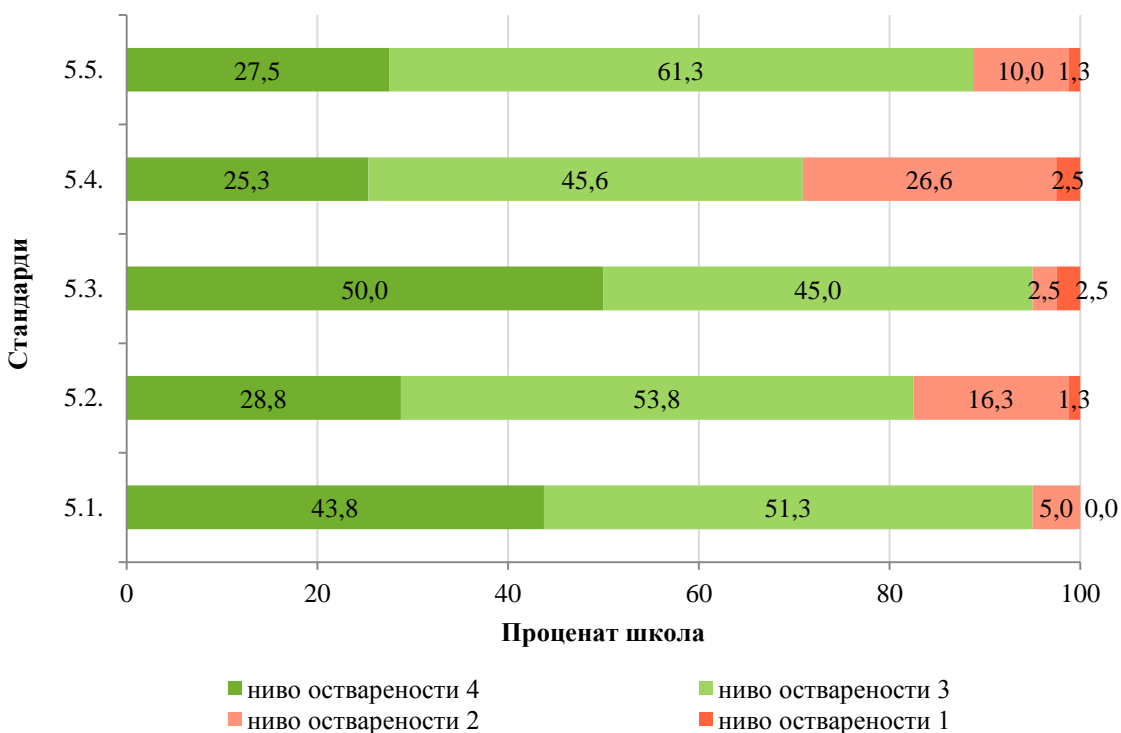
На Графикону 41 може се уочити да су сва три стандарда из ове области остварена у преко 60% школа. Стандард 4.2. (подстицање личног, професионалног и социјалног развоја ученика) остварен је у преко 80% вреднованих школа, при чему 31,3% школа на овом стандарду има највишу оцену. Највећи број оцена 1 је на стандарду 4.3. (функционисање система подршке деци из осетљивих група). Осим тога, проценат школа које добијају оцене 1 и 2 на овим стандардима креће се у распону од 18,8% до 37,6%. Овај неповољан резултат може се објаснити и уверењем запослених у средњим школама да на

овом узрасту и није потребна посебна подршка ученицима, јер је селекција већ извршена, а средње образовање није обавезно.

Област квалитета – Етос

Стандарди у овој области квалитета описују пожељан степен безбедности за све учеснике у образовно-васпитном процесу, степен демократизације односа свих учесника у школи, промовисање резултата ученика и наставника, систем заштите од насиља, развој инклузивне и антидискриминативне културе и степен и квалитет сарадње. Специфичност у вредновању ове области је у томе што је потребно да се веома пажљиво укрсте различити поступци у процењивању да би се добила објективна слика о понашањима учесника и комуникацијама које остварују, које нису увек јасно видљиве. Будући да је пажња у спољашњем вредновању доминантно усмерена на имплицитне доказе квалитета, вредновање ове области представља веома сложен задатак за евалуатора.

Графикон 42. Област 5: Етос – оствареност стандарда

На Графикону 42 може се уочити да су у најмање 70% школа сви стандарди области Етос остварени. Стандард 5.3. (безбедност у школи) у половини школа остварен је на највишем нивоу (оцена 4). Највише простора за унапређивање има у односу на захтеве садржане у стандарду 5.4. (школски амбијент је пријатан за све) јер, у односу на остале стандарде, скоро трећина школа није остварила овај стандард. Није занемарљив ни

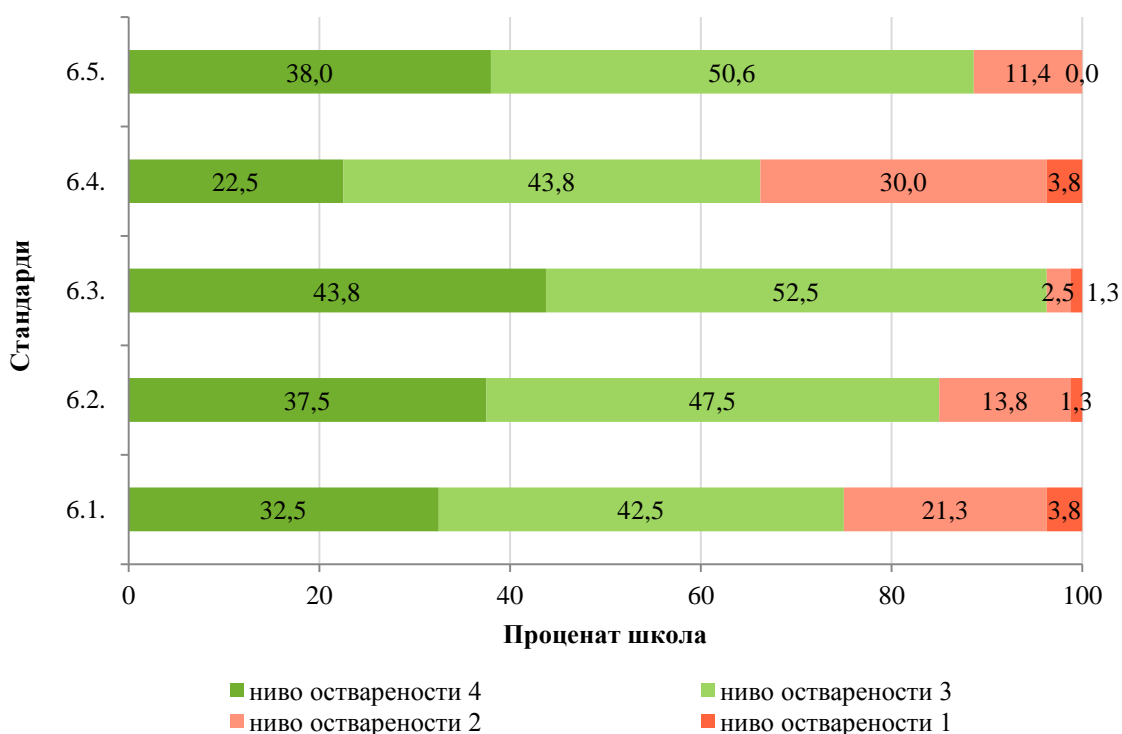
процент школа (17,6%) које нису оствариле стандард 5.2. (промовисање резултата ученика и наставника).

Дакле, средње школе би се могле окарактерисати као безбедне средине, али већина школских амбијената не задовољава критеријуме пријатности. У овим школама потребно је већу пажњу посветити промоцији резултата ученика и наставника.

Област квалитета – Организација рада и руковођење

Укупно пет стандарда у овој области односе се на вредновање рада директора кроз планирање, организацију, руковођење, контролу и јасно експлицирану лидерску улогу директора. Осим тога, овим стандардима процењује се степен развијености и функционисање система за праћење и вредновање квалитета рада у школи.

Графикон 43. Област 6: Организација рада школе и руковођење – оствареност стандарда

На Графикону 43 може се уочити да су бар у две трећине школа сви стандарди Области 6 остварени (оцене 3 или 4). Руковођење директора у функцији унапређивања рада школе (6.3) представља стандард који је у готово свим вреднованим школама остварен (96,3%), а на овом стандарду је присутан и највећи проценат школа са оценом 4 (43,8%). Поред тога, стандарде 6.2. (улога директора у организацији рада школе) и 6.5.

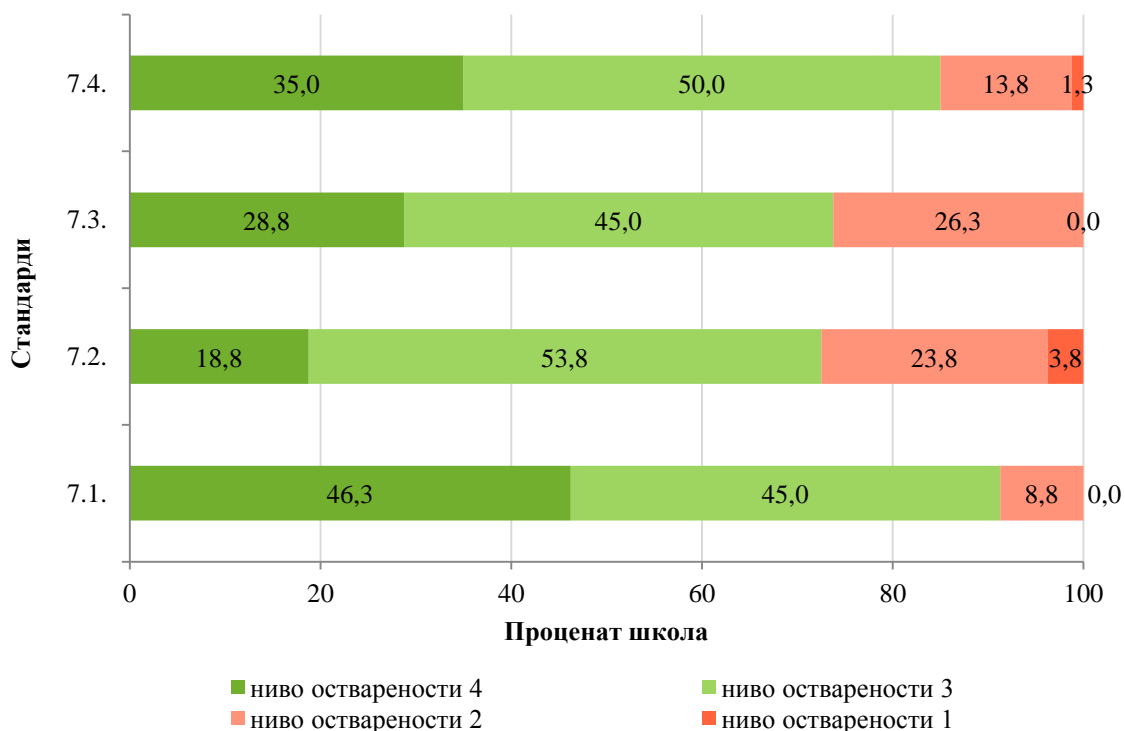
(директор као лидер) остварује преко 80% школа из овог узорка, а нешто више од трећине вреднованих установа на овом стандарду добија највишу оцену.

Индикативно је то што су процеси планирања и програмирања (стандард 6.1) неусклађени у 25% вреднованих школа, а систем за праћење и вредновање квалитета рада (стандард 6.4) не функционише у трећини вреднованих средњих школа. С друге стране, у већини установа директор је препознат као лидер, особа која доприноси унапређењу школе и ефикасном организовању рада установе. Могло би се рећи да су директори ових школа успешнији у пословима које раде индивидуално, него у пословима које раде тимски.

Област квалитета – Ресурси

Четири стандарда се односе на укупне људске, техничке, материјалне, просторне и друге ресурсе у школи. Осим процене која се односи на степен испуњености постојећих норматива, процењује се и функционална употреба постојећих ресурса. Евалуатори посебно вреднују напоре и иницијативе школе у обезбеђивању ресурса за унапређивање рада школе, уз уважавање ширих контекстуалних услова у којима школа функционише (развијеност региона, мултиетничност, социодемографска структура).

Графикон 44. Област 7: Ресурси – оствареност стандарда

На Графикону 44 може се уочити да су сви стандарди из области Ресурси остварени бар у 70% школа. У готово свим средњим школама (91,2%) обезбеђени су људски ресурси (стандард 7.1). Проблематично је то што људски ресурси (стандард 7.2), који су у значајној мери стручни, у вреднованим школама нису довољно у функцији квалитета рада школе, јер 27,6% школа на овом стандарду добија оцене 1 и 2. Поред тога, у 26,3% школа не постоји довољно материјално-техничких ресурса (стандард 7.3). С друге стране, ресурси који постоје користе се функционално у преко 80% школа, о чему нам говори стандард 7.4.

Важно је истаћи то да су школе успеле да обезбеде адекватан наставни кадар, што је неопходна основа за постављање захтева који се односе на развој, али и то да је неопходно користити те исте ресурсе у функцији квалитета рада школе. С друге стране, процена функционалне употребе ресурса за унапређивање образовно-васпитног рада указује на видљиве напоре наставника у обогаћивању наставног рада, што није у сагласности са проценама квалитета наставе, посебно на појединим стандардима и са утврђеним доприносом људских ресурса унапређивању рада школе.

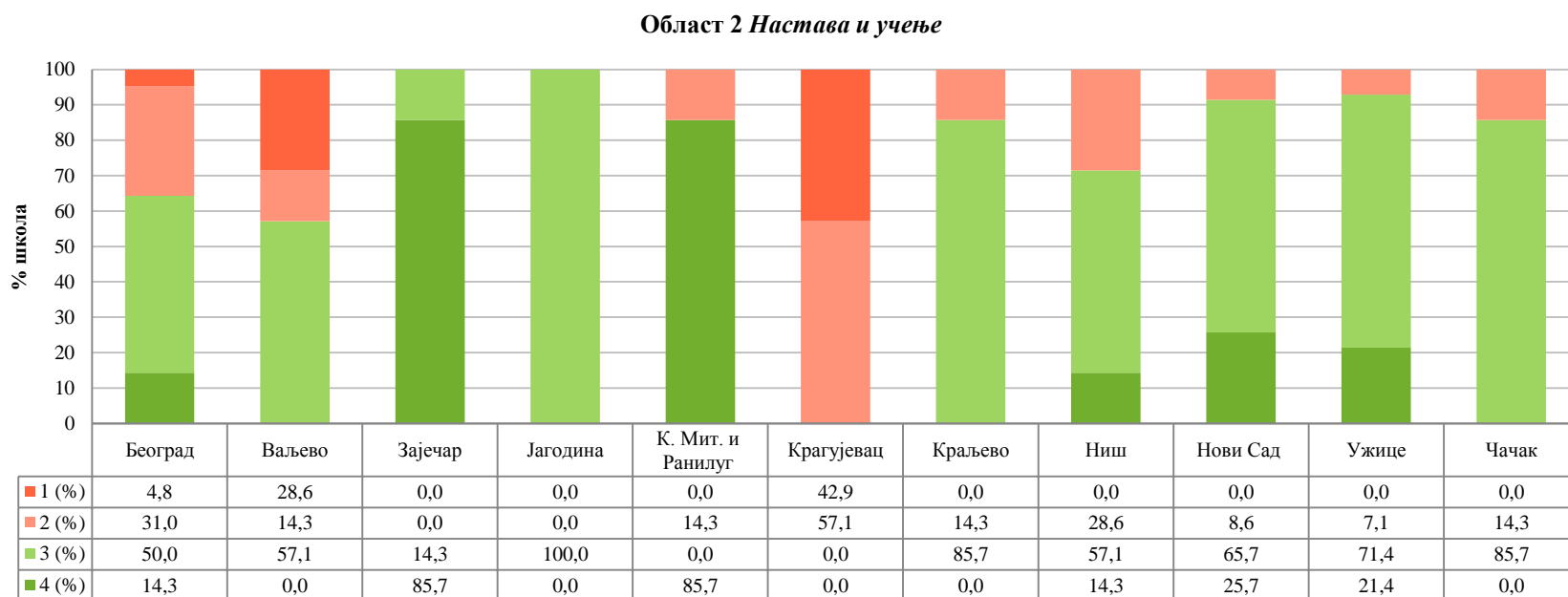
3.3. Резултати вредновања у области квалитета Настава и учење

Као и за основне школе, у овом поглављу приказани су резултати вредновања у области квалитета Настава и учење, због кључне делатности школа – образовања. За област у целини дати су графички прикази процена спољашњих евалуатора у овом узорку школа, при чему су посебно приказани резултати вредновања гимназија и стручних школа (графикони 45 и 46).

Процене квалитета наставе и учења приказане су за сваку школску управу да би се омогућила што прецизнија слика о актуелном стању, али и о потребама школа у одређеним деловима државе. Тако се за сваку школску управу може видети у ком проценту се сваки ниво остварености (од 1 до 4) појављивао у проценама спољашњих евалуатора.

У тумачењу резултата вредновања кључне области треба имати у виду да је спољашњим вредновањем на нивоу године обухваћен мали број средњих школа. Осим тога, број вреднованих средњих школа на нивоу укупног узорка и узорака на нивоу школских управа неуједначен је према типу (гимназије и стручне школе). То је разлог због кога се за средње школе не приказује расподела нивоа остварености на појединачним стандардима у оквиру области.

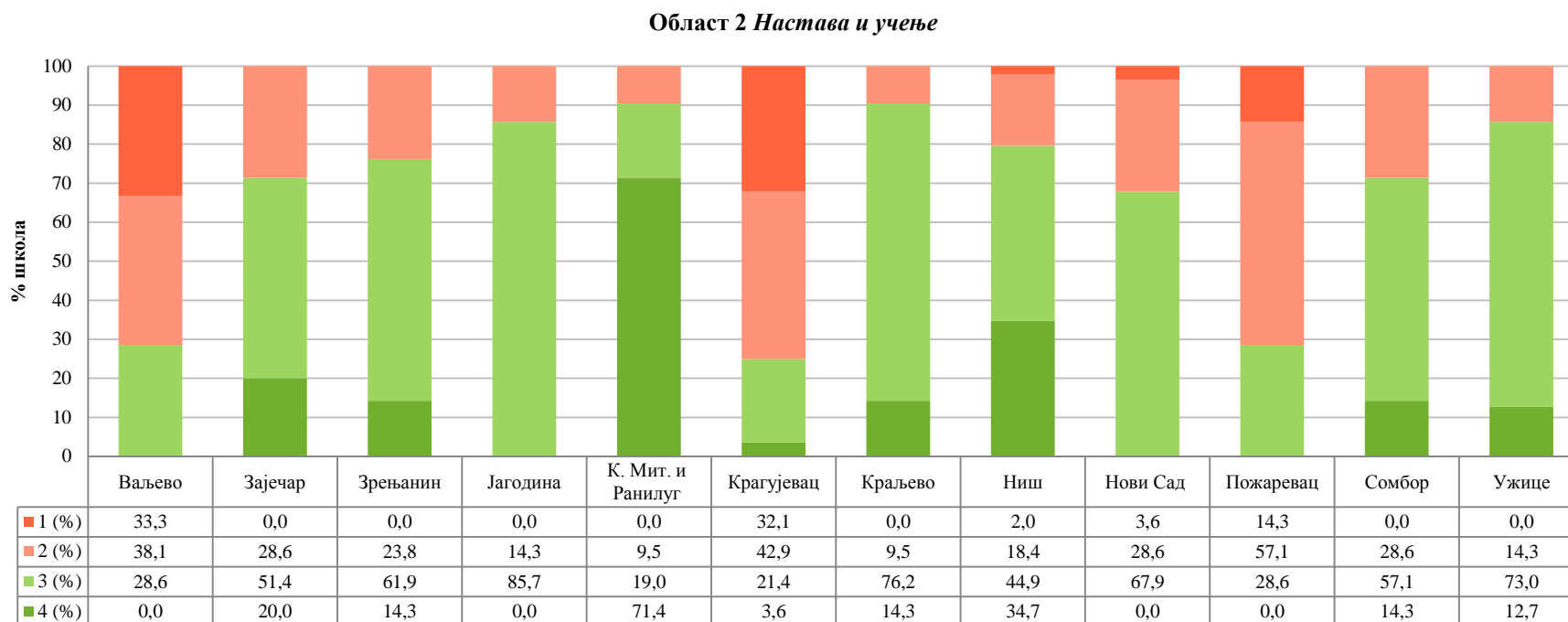
Графикон 45. Расподела нивоа остварености свих стандарда у области Настава и учење – гимназије по школским управама*

*У пет школских управа (Зрењанин, Крушевац, Лесковац, Пожаревац и Сомбор) није било гимназија које су биле предмет евалуације.

У 10 од 11 школских управа у којима су вредноване гимназије, преовлађују оцене које нам указују на оствареност стандарда у овој области. Када се узму у обзир сви стандарди у овој области, расподела на Графикону 45 показује значајно присуство оцена 3 и 4, при чему су видљиве разлике између школских управа. Област Настава и учење је процењена као веома квалитетна у вреднованим гимназијама из школских управа Зајечар и Јагодина, јер су сви стандарди ове области остварени. Посебно је упадљив податак да се у гимназијама из Зајечара и Косовске Митровице и Ранилуга бележи преко 85% највиших оцена. У Школској управи Крагујевац, где је вреднована једна гимназија, ниједан стандард области Настава и учење није остварен. Индикативни су резултати процене и у Школској управи Ваљево, где су спољашњи евалуатори скоро трећини стандарда дали најнижу оцену (1).

Графикон 46. Распoдела нивоа oстваренoсти свих стандарда у области Настава и учење – стручне и уметничке школе по школским управама*

*У четири школске управе (Београд, Крушевац, Лесковац и Чачак) није било средњих стручних и уметничких школа које су биле предмет евалуације.

Када се ради о стручним и уметничким школама, изузев школских управа Крагујевац, Ваљево и Пожаревац, преовлађују оцене које указују на оствареност стандарда у овој области (оцене 3 и 4). Према мишљењу евалуатора, у стручним и уметничким школама из школских управа Косовска Митровица и Ранилуг, Краљево, Ужице и Јагодина настава се одвија на задовољавајућем нивоу, јер преко 80% оцена стандарда ове области спада у категорију остварених (оцене 3 и 4). Оцена 4 доминира у Школској управи Косовска Митровица и Ранилуг.

3.4. Сумарни резултати вредновања рада средњих школа

У сумацији резултата вредновања рада средњих школа у другој години примене оквира треба имати у виду чињеницу да се ради о малом узорку установа (80) и да је узорак нерепрезентативан у односу на заступљеност ових школа на нивоу школских управа. Међутим, добијени резултати спољашњег вредновања у току једне школске године омогућили су да се добију одређене информације које могу бити употребљиве за даљи развој овог нивоа образовања.

Просечна оцена општег квалитета рада у овом скупу вреднованих средњих школа износи **2,9**. Око три четвртине вреднованих школа добија општу оцену 3 или 4, што их сврстава у категорију школа у којима се добро ради. Више од половине средњих школа добило је оцену 3, скоро четвртина оцену 2, а 10% школа најнижу оцену – 1. Ако се упореде два типа школа, гимназије су нешто успешније у раду него стручне школе.

Због величине узорка, процена остварености **кључних стандарда** представљена је заједно за оба типа школа и износи **2,9**. Средње школе су најмање успешне у развоју индивидуализоване наставе и у функционисању интерних система за праћење рада у установи.

Када је реч о **изабраним стандардима**, просечна оцена је виша од просечне опште оцене квалитета рада школа и просечне оцене на кључним стандардима и износи **3,3**. То би значило да школе, на овој групи стандарда који се односе на специфичности школе у односу на њено актуелно ангажовање, претходне резултате или планове развоја, добијају нешто више оцене у односу на остале стандарде.

Више од половине вреднованих средњих школа из представљеног скупа остварује сваки од четири стандарда (оцене 3 и 4) у области **планирања и програмирања**. У целини гледано, средње школе су најслабије у међусобном усклађивању елемената школског програма и годишњег плана рада школе, а најуспешније у остваривању циљева и стандарда образовања и васпитања које омогућава годишњи план рада школе. Добијени налаз захтева додатне анализе будући да усклађивање планирања и остваривање циљева не смеју бити у раскораку.

Стандарди у области **Настава и учење** остварени су у најмање 50% средњих школа обухваћених вредновањем у овој школској години. Као и код основних школа, највише недостатака је у примени индивидуализованог приступа у настави и у формативном праћењу напредовања ученика. С друге стране, неочекивано добре процене су за дидактичко-методичка решења и стварање подстицајне атмосфере на часу и то у скоро 90% школа. Ако се узме у обзир иницијално образовање већине наставника у средњим школама, посебно стручним, чини се да су евалуатори били попустљиви у захтевима.

Вредновање је показало да 77,5% средњих школа у довољној мери подстиче образовни напредак ученика, а да петина вреднованих школа то чини на најбољи начин

(ниво остварености 4). **Образовна постигнућа** на националним испитима нису мерена, будући да се тек очекује системско уређивање матуре након средње школе.

Подршка ученицима, према резултатима вредновања, у целини функционише у 60% вреднованих средњих школа. Најбоље су процењени напори школа у подстицању личног, професионалног и социјалног развоја ученика, а највише мањкавости је у подршци ученицима из осетљивих група. Овај неповољан резултат може се објаснити и уверењем запослених у средњим школама да на овом узрасту и није потребна посебна подршка ученицима, јер је селекција већ извршена, а средње образовање није обавезно.

У најмање 70% вреднованих средњих школа **етос** је добар. Са системом безбедности половина школа из узорка нема проблема, а у трећини школа се не води довољно рачуна о пријатности школског амбијента. Ако се добијени резултати упореде са резултатима неких других истраживања о стању безбедности у школама, могло би се закључити да оперишемо контрадикторним налазима и то заслужује додатну пажњу евалуатора у даљем раду.

Организација рада и руковођење у средњим школама, према проценама евалуатора, прилично зависе од рада директора. Руковођење директора које је у функцији унапређивања рада школе је у готово свим вреднованим средњим школама високо вредновано. И на осталим стандардима директори су високо вредновани. Када је у питању установа, процеси планирања и програмирања и функционисање система за праћење и вредновање квалитета рада нису увек испунили захтеве квалитета, што је донекле у колизији са веома позитивним проценама рада директора.

Ресурси нису слаба страна вреднованих средњих школа, јер су сви стандарди остварени у најмање 70% школа. Ове школе су успеле да обезбеде адекватан наставни кадар. С друге стране, процена функционалне употребе ресурса за унапређивање образовно-васпитног рада указује на видљиве напоре наставника у обогаћивању наставног рада, што није у сагласности са проценама квалитета наставе, посебно на појединим стандардима и са утврђеним доприносом људских ресурса унапређивању рада школе.

Генерално гледано, долази се до закључка да је у областима квалитета Етос, Организација рада школе и руковођење и Ресурси најлакше остварити стандарде, а да се они најтеже остварују у области Настава и учење и Школски програм и годишњи план рада.

Закључна разматрања

Подаци приказани у овом извештају омогућили су добијање свеобухватне слике о резултатима спољашњег вредновања рада школа у двогодишњем периоду примене националног оквира за процену квалитета рада школа. Будући да је подзаконским актом прописано да се извештаји припремају на годишњем нивоу, за школску 2012/2013. и школску 2013/2014. годину резултати су приказани посебно, при чему је приступ у анализи и приказу података био исти, што нам је омогућило поређење резултата.

У целини гледано, након две године имплементације оквира за спољашње вредновање могу се извести следећи закључци:

1. Постављени систем спровођења спољашњег вредновања функционисао је на свим нивоима. Показало се да су процедуре обавештавања школа, тимског припремања и спровођења вредновања адекватне и да су биле у функцији квалитета рада и развоја сарадње са школама.
2. Са применом оквира за вредновање (стандарди и индикатори) такође није било проблема, што се видело из извештаја спољашњих евалуатора. Није било ситуација у којима је неки од стандарда доведен у питање. Међутим, искуства евалуатора указују на то да су пожељне измене одређених индикатора у оквиру стандарда да би се омогућила поузданија процена. Њихови предлози биће анализирани када се буде радила прва ревизија оквира за вредновање (након првог петогодишњег циклуса примене).
3. Резултате спољашњег вредновања потребно је сагледати у оквиру укупног контекста у коме је ова системска новина имплементирана. На самом почетку примене постојале су школе које су експлицитно подржавале идеју спољашњег вредновања, као и оне које су доводиле у питање ову новину. Да би се елиминисали фактори који би могли ометати примену оквира за вредновање, тимови из школских управа опредељивали су се углавном за школе које су позитивно реаговале на увођење спољашњег вредновања. Будући да су такве школе најчешће и раније биле носиоци или промотери новина у образовању и да су се учећи развијале, могуће је да је на резултате спољашњег вредновања утицала позитивна селекција у избору школа.
4. Разлике у резултатима спољашњег вредновања на нивоу школских управа биле су очекиване, али су у неким аспектима процене толико видљиве да заслужују додатну анализу. У предстојећим саветовањима, које Завод редовно организује за спољашње евалуаторе, посебна пажња биће посвећена управо уједначавању критеријума у процењивању.
5. Поређење резултата вредновања у две школске године показало је да су резултати веома слични у свим областима квалитета и свим стандардима. У другој години вредновања као да смо добили потврду предности и недостатака у раду школа које су уочене у првој години вредновања. На укупном узорку од око половине основних

школа и трећине средњих школа утврђено је да је највише помоћи и подршке школама потребно у унапређивању наставе, а посебно у планирању и примени индивидуализованог приступа у раду са ученицима и у развоју формативног оцењивања. Налаз је индикативан због тога што је настава кључна делатност школа. Када су у питању остале области квалитета, и у њима су уочене мањкавости и оне су најчешће директно повезане са наставним радом у ужем смислу.

6. Резултати спољашњег вредновања могу бити употребљени на најмање три нивоа: на нивоу система, школске управе и школе. Потребно је осмислити видове подршке који би могли помоћи у развоју најлошије процењених аспеката рада.

ДИРЕКТОР

Др Драган Банићевић